

Uchwała Nr / 2016
Sejmiku Województwa Opolskiego
z dnia 2016 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 i art. 18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 486) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) Sejmik Województwa Opolskiego uchwała, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Opolskiego.

§ 3

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Kierownik Referatu Kultury

Joanna Wilk

WICEMARZALEK

Stanisław Rakoczy

sprawdzono pod względem
formalno-prawnym
Monika Sasiada

RADCA PRAWNY

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 486) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) na Zarządzie Województwa spoczywa obowiązek sporządzania na okres 4 lat Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami. Program określa podstawy prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania realizacji programu, przedstawia charakterystykę i ocenę dziedzictwa kulturowego województwa, wyznacza główne cele i priorytety polityki województwa w zakresie dziedzictwa kulturowego oraz sposób ich realizacji, określa możliwości finansowania działań w latach 2016-2019.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019 ma na celu w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ze względu na złożoność tematu i obszerność materiału, opracowanie programu zlecono firmie zewnętrznej – Pracowni Badań i Studiów Archeologicznych, Historycznych i Konserwatorskich ARCHO-bis z Kielc.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019 przyjmuje Sejmik Województwa Opolskiego, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program uzyskał pozytywną opinię Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostały w nim również uwzględnione uwagi zgłoszone na etapie konsultacji projektu przez Departamenty UMWO: Departament Koordynacji Programów Operacyjnych, Departament Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich, Departament Zdrowia i Polityki Społecznej.

Z realizacji programu Zarząd Województwa sporządzać będzie co 2 lata sprawozdania, które przedstawia się Sejmikowi Województwa a następnie przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków oraz Opolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Sporz.:
Bartosz Swoboda

WICEMARSZAŁEK

Stanisław Rakoczy

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO
NA LATA 2016-2019**

Załącznik do Uchwały Nr /2016
Sejmiku Województwa Opolskiego
z dnia 14 czerwca 2016 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA
OPOLSKIEGO NA LATA 2016-2019**

Opole 2016

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
Departament Kultury, Sportu i Turystyki
ul. Żeromskiego 3
45-082 Opole
tel. 77 44 29 330
fax 77 44 29 328
dks@opolskie.pl

Autor opracowania:

dr Czesław Hadamik
ARCHO-bis Pracownia Badań i Studiów Archeologicznych, Historycznych i
Konserwatorskich, ul. Szkolna 40/60, 25-604 Kielce
cehadamik@wp.pl

Na stronie tytułowej: Moszna, pałac, fot. C. Hadamik.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	s. 5
I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO	s.6
II. MIĘDZYNARODOWE KONWENCJE O OCHRONIE DÓBR KULTURY ORAZ DOKUMENTY DOKTRYNALNE	s. 11
III. KONTEKST PROGRAMOWY	s. 12
IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 15
V. CHARAKTERYSTYKA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO	s. 23
V.1. ZASÓB MATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 24
V.2. MUZEALNICTWO I WYSTAWIENNICTWO	s. 39
V.3. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	s. 39
V.4. SZLAKI TURYSTYCZNE	s. 41
V.5. NIERUCHOMOŚCI WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW, NALEŻĄCE DO WOJEWÓDZKICH SAMORZĄDOWYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH, ODDANE PRZEZ WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE W UŻYTKOWANIE WIECZYSTE – CHARAKTERYSTYKA I STAN ZACHOWANIA	s. 42
V.6. NIERUCHOMOŚCI WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW, NALEŻĄCE DO WOJEWÓDZKICH SAMORZĄDOWYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH, STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO – CHARAKTERYSTYKA I STAN ZACHOWANIA	s. 48
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – ANALIZA SWOT	s. 54
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO NA LATA 2016–2019	s. 59
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU	s. 69
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU	s. 70
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	s. 70

WPROWADZENIE

Niniejszy dokument jest trzecim programem opieki nad zabytkami województwa opolskiego. Pierwszy, opracowany przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu (obecnie Oddział Terenowy Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Opolu), przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr XIV/158/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. Realizowano go w latach 2007-2010. Kolejny program (na lata 2011-2014), sporządzony przez Pracownię Dokumentacji Zabytków ALMA we Wrocławiu, przyjęto uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego Nr V/76/ 2011 z dnia 29 marca 2011 r.

„Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016–2019” stanowi kontynuację podstawowych założeń poprzednich programów, podobnie jak kontynuowane są cele i priorytety polityki Samorządu Województwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu. Wprowadzone w niniejszym dokumencie modyfikacje polegają zasadniczo na poszerzeniu zakresu merytorycznego i rzeczowego proponowanych działań, szczególnie w kierunku większej dbałości o włączanie do ich animowania społeczności i środowisk lokalnych oraz organizacji społecznych i pozarządowych, a także poszerzania zakresu współpracy interregionalnej i transgranicznej.

Województwo opolskie jest najmniejszym pod względem obszaru regionem w Polsce, należy jednak do terenów o najlepiej rozwiniętej infrastrukturze technicznej i komunikacyjnej, a jednocześnie – jako integralny fragment Śląska – o najwyższej kulturze gospodarki, pracy i tradycyjnego stylu życia, uwarunkowanej historycznie od czasów wczesnego średniowiecza. Przymiotów tych nie przytłumiły najbardziej nawet traumatyczne doświadczenia burzliwej historii Śląska Opolskiego, począwszy od wojny trzydziestoletniej, a skończywszy na czasach realnego socjalizmu.

Śląsk Opolski należy do regionów o najwyższym nasyceniu substancją zabytkową, przy czym szczególnie dużo jest zachowanych w dobrym stanie obiektów wielkoobszarowych (układów miejskich i wiejskich, parków, układów zieleni komponowanej itp.) o niezakłóconych wartościach krajobrazowych. Stawia to region w absolutnej czołówce krajowej, jeśli chodzi o stopień zachowania historycznych krajobrazów. Utrzymanie tego

stanu rzeczy jest poważnym wyzwaniem konserwatorskim, choć ułatwia je charakterystyczne dla Opolszczyzny przywiązanie lokalnych społeczności do tradycji i porządku, który oznacza również ład przestrzenny miast i wsi, których czystość i gospodarność są znakami rozpoznawczymi regionu.

W niniejszym dokumencie proponuje się – oprócz szeregu innych priorytetów, które kontynuują zalecenia poprzednich programów – zwrócenie szczególnej uwagi na problemy związane z polepszeniem stanu zespołów rezydencjonalnych. Śląsk, w tym region opolski, jest prawdziwą skarbnicą eklektycznej, historyzującej architektury pałacowej z XIX i początków XX wieku, przy czym w wielu obiektach tego typu zachowały się fragmenty starszych założeń, klasycystycznych, barokowych, nawet renesansowych. Oprócz tego większa uwaga należy się zabytkom techniki oraz zabytkom archeologicznym, zwłaszcza mającym własną formę krajobrazową. Do zadań priorytetowych zaliczono również działania w kierunku zwiększenia rangi opolskich zespołów zabytkowych (kolejne wpisy na listę Pomników Historii oraz zainicjowanie starań o wpis zespołu Góry Świętej Anny na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

Celem nadrzędnym dokumentu jest kontynuacja działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego w całym jego bogactwie i zróżnicowaniu, a także lepszego wykorzystania potencjału w nim tkwiącego, polepszenia jego dostępności i wszechstronnej promocji.

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Obowiązki Państwa wobec ochrony i udostępnienia dziedzictwa narodowego formułują artykuły 5 i 6 **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**, które mówią:

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Doprecyzowanie tego konstytucyjnego obowiązku następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i sprawowania opieki nad zabytkami jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami; tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, Dz. U. z 2015 r., poz. 397, 774). Określa ona przedmiot, zakres i prawne formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, organizację ochrony zabytków w Polsce, zasady tworzenia krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (art. 22) oraz krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W art. 87 ustawy określono zakres i tryb przyjmowania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami, a także monitorowania ich realizacji. Zgodnie z zapisem ww. programy mają na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W art. 19 ustawy określono status rejestru zabytków oraz ewidencji zabytków w planowaniu przestrzennym i ustalaniu lokalizacji inwestycji. Gminne ewidencje zabytków oraz programy opieki nad zabytkami stały się, w ujęciu ustawodawcy, instrumentem prawnej ochrony obiektów i obszarów zabytkowych na danym terenie.

Ustawa reguluje również zasady i tryb udzielania dotacji na remonty obiektów zabytkowych (art. 77). Mogą być one udzielane przez samorząd województwa na następujące działania:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,

- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15,
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Ustawę doprecyzowują akty wykonawcze Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Z punktu widzenia władz samorządowych, najważniejsze z nich to:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).

3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940, z późniejszymi zmianami).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 50, poz. 256).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 784).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. poz. 110).
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. poz. 1275).
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. poz. 1789).

Drugim aktem prawnym, będącym podstawą sporządzenia Programu jest **ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa** (Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 576, z późniejszymi zmianami; Dz. U. z 2016 r., poz. 486). W rozdziale II, dotyczącym zakresu działalności samorządu, w części odnoszącej się do określenia strategii rozwoju województwa, jako jeden z celów tej strategii określa ona „zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń” oraz „kształtowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego”.

W art. 11, określającym politykę rozwoju województwa, ustawa stanowi, że obowiązkiem samorządu jest „wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie”. Następnym fragmentem ustawy dotyczącym problematyki dziedzictwa kulturowego jest art. 14, który mówi, że samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w szczególności w zakresie „kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Możliwość udzielania wsparcia finansowego dla realizacji m.in. wymienionych wyżej celów określa art. 18, stwierdzający, że „określenie zasad udzielania dotacji przedmiotowych i podmiotowych z budżetu województwa należy do wyłącznej właściwości sejmiku województwa”.

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego została uwzględniona również w innych aktach prawnych, z których najważniejsze to:

- 1) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016); ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo budowlane oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 443),
- 2) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r. Nr 46, poz. 543); Dz. U. z 2015 r. poz. 1774, 1777 (tekst ujednolicony),
- 3) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717); Dz. U. z 2015 r. poz. 199, 443, 774, 1265, 1434, 1713, 1777, 1830, 1890 (tekst ujednolicony),
- 4) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 627); ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1434),
- 5) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r., Nr 92, poz. 880); Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 (tekst jednolity),
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 406),
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 Nr 96, poz. 873); ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawy o fundacjach (Dz. U. z 2015 r., poz. 1339),
- 8) ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r., Nr 199, poz.1227); ustawa z dnia 9

października 2015 r. o zmianie ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1936),
9) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., Nr 5 poz. 24, z późniejszymi zmianami); Dz. U. z 2012 r., poz. 987 (tekst jednolity),
10) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1997 r., Nr 85 poz. 539, z późniejszymi zmianami); Dz. U. z 2012 r., poz. 642 (tekst jednolity),
11) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r., Nr 97 poz. 673, z późniejszymi zmianami); Dz. U. z 2015 r., poz. 1446 (tekst jednolity).

II. MIĘDZYNARODOWE KONWENCJE O OCHRONIE DÓBR KULTURY ORAZ DOKUMENTY DOKTRYNALNE

Międzynarodowe standardy i normy w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego, wypracowane przez instytucje i organizacje, zostały określone w konwencjach, rekomendacjach (zaleceniach) lub deklaracjach, dokumentach będących zbiorami wskazań, które obowiązują na terenie państw-sygnatariuszy po ich ratyfikacji przez parlamenty. Aktualnie istnieje pięć konwencji UNESCO, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga, 1954) wraz z I. (z 1954 r.) i II. Protokołem (z 1999 r.); Polska ratyfikowała Konwencję Haską i I. Protokół w 1956 r.
2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (Paryż, 1970); Polska ratyfikowała Konwencję w 1974 r.
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Paryż, 1972); Polska ratyfikowała Konwencję w 1976 r.
4. Konwencja dotycząca podwodnego dziedzictwa kulturalnego (Paryż, 2001); Polska nie ratyfikowała jeszcze Konwencji.
5. Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Paryż, 2003); Polska ratyfikowała konwencję w 2011 r.

Ponadto, na 32. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2003 r., został przyjęty tekst Deklaracji UNESCO dotyczącej świadomego niszczenia dóbr kultury, a na 35. sesji w 2011 r., Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego.

Taką samą wagę mają konwencje Rady Europy:

1. Europejska Konwencja Kulturalna, Paryż 1954; Polska przystąpiła do Konwencji w 1989 r.
2. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, Grenada 1985; Polska ratyfikowała Konwencję w 2012 r.
3. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), La Valetta 1992. W Polsce Konwencja obowiązuje od 1996 r.
4. Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000, obowiązująca w Polsce od 2005 r.
5. Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005. Jak dotąd Konwencja nie została ratyfikowana przez Polskę.

Istotne są również międzynarodowe dokumenty doktrynalne, które nie mają wagi aktów prawnych, ale są przestrzegane przez ich sygnatariuszy. Należą do nich: Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (tzw. Karta Wenecka),

Wenecja 1964; The Burra Charter – The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance, Burra 1979; Międzynarodowa Karta Ogródów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981; Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton 1987; Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990; Karta Ochrony i Zarządzania Podwodnym Dziedzictwem Kulturowym, Sofia 1996; Principles for the recording of monuments, groups of buildings and sites, Sofia 1996; Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico 1999; Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico 1999; Charter on the Built Vernacular Heritage, Mexico 1999; Charter on principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, Victoria Falls 2003; Zasady ochrony i konserwacji malowideł ściennych, Victoria Falls 2003; Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, Xi'an 2005.

III. KONTEKST PROGRAMOWY

Podstawowym dokumentem strategicznym polityki Państwa w sektorze kultury jest przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. „**Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013**” oraz „**Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020**”, przyjęte w 2005 r. Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. W sferze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego Strategia zakłada następujące priorytety:

- 1) aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe,
- 2) edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działania należące do pierwszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Częścią Strategii, dotyczącą sfery dziedzictwa materialnego i niematerialnego jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz. U. Nr 116, poz. 1206). Podstawą do sformułowania Programu jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi ich konkurencyjności dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wytycza cele strategiczne polityki państwa w sferze ochrony dziedzictwa:

- 1) przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- 2) podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- 3) poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- 4) ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie,

- 5) intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W dniu 6 września 2005 r. przyjęty został przez Radę Ministrów **„Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego”**, który jest uzupełnieniem wyżej omówionej Strategii.

W dniu 27 kwietnia 2012 r. Rada Ministrów przyjęła **„Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”**. Ważne miejsce zajmuje w tym dokumencie problematyka związana z restrukturyzacją i rewitalizacją obszarów zdegradowanych i miast. „Działania restrukturyzacyjne i rewitalizacyjne – stwierdza się w tekście Koncepcji – doprowadzą do odzyskania atrakcyjności danego obszaru lub miasta, do przywrócenia korzystnych warunków życia i podejmowania działalności gospodarczej oraz inwestycyjnej z wykorzystaniem istniejącego potencjału kulturowego i zachowaniem funkcji symbolicznych oraz przyrodniczych obszaru w procesie jego adaptacji do nowych funkcji” Stwierdza się dalej, że zakres lokalnych programów rewitalizacji „oprócz poprawy stanu budynków mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej, powinien obejmować ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, integrację społeczną mieszkańców rewitalizowanych obszarów, przywrócenie terenom zdegradowanym ich funkcji przyrodniczej lub nadanie im takiej funkcji, a także promowanie zrównoważonego rozwoju”.

W czerwcu 2014 r. Rada Ministrów uchwaliła, napisany po długich pracach przygotowawczych, **„Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017”**, jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 (przyjętej przez Radę Ministrów w marcu 2013 r.). Jednym ze strategicznych założeń Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego, między innymi poprzez „tworzenie warunków dla wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie np. poprzez system konferencji i spotkań z przedstawicielami samorządu terytorialnego”.

W Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, przeprowadzono analizę SWOT, sformułowano też cel główny, który określono jako „Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”. Dla realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe: wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, tworzenie warunków do aktywnego

uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Zdefiniowano również pięć zagadnień horyzontalnych (tematów wiodących), którymi są:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków,
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Szczególny nacisk kładzie się w Programie na rolę samorządu terytorialnego w systemie ochrony zabytków w Polsce, a także na ułatwienie dostępu do dziedzictwa kulturowego i partycypację społeczną w jego ochronie i opiece nad zabytkami. Podkreśla się duże znaczenie programów opieki nad zabytkami, tworzonych na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, stanowiących „bardzo istotny element zarządzania dziedzictwem kulturowym na danym obszarze”.

IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Samorząd Województwa Opolskiego kieruje się w procesie zarządzania wytycznymi zawartymi w przyjętych i obowiązujących dokumentach planistycznych, strategicznych i programowych, którymi są:

1. „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego”, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XLVIII /505/2010 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 września 2010 r., w sprawie uchwalenia zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego.
2. „Strategia rozwoju województwa opolskiego do 2020 r.”, Załącznik do Uchwały Nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 grudnia 2012 r.
3. „Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020”, Opole, grudzień 2014 r., Dokument opracowany przez Departament Koordynacji

Programów Operacyjnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, przyjęty w grudniu 2014 r. przez Komisję Europejską.

4. „Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011-2014”, Załącznik do Uchwały Nr V/76/2011 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 29 marca 2011 r. oraz „Sprawozdanie z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011-2014, I etap monitoringu – lata 2011-2012”, Załącznik do Uchwały Nr XXXIX/453/2014 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 25 lutego 2014 r.

Niniejszy Program jest skorelowany z wymienionymi dokumentami, wytycza też nowe cele szczegółowe, mieszczące się w podstawowych dokumentach strategicznych, a wynikające z doświadczeń realizacji poprzednich programów opieki nad zabytkami oraz z dotychczasowych doświadczeń ochrony dziedzictwa kulturowego w warunkach gospodarki rynkowej.

„Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego” jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie regionu. W dokumencie tym znalazł się obszerny fragment poświęcony problematyce dziedzictwa kulturowego, w którym zdefiniowano – na podstawie „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007-2010” – podstawowe cele i priorytety ochrony dziedzictwa kulturowego, które pozostają aktualne. Są to:

- 1) utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa – tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających zachowaniu tożsamości historycznej regionu, obejmowanie ochroną prawną najcenniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, pomniki historii, parki kulturowe), rewaloryzacja zabytkowych centrów miast i wsi, poprawa stanu zachowania krajobrazu kulturowego i dziedzictwa regionalnego oraz odnowa wsi z zachowaniem jej historycznego charakteru, ochrona dziedzictwa archeologicznego; rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa, rozwój instytucji opieki nad zabytkami, realizacja zadań własnych samorządu województwa w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 2) ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego – uznanie dziedzictwa kulturowego za bogactwo stymulujące rozwój gospodarczy, wstrzymanie procesu degradacji założeń parkowo-pałacowych, wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych, wspieranie działań istniejących szlaków

tematycznych oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych, obejmujących charakterystyczne dla województwa cenne zespoły i obiekty zabytkowe,

- 3) promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej – wspieranie działań zmierzających do udokumentowania i udostępniania dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji regionu opolskiego, edukacja społeczeństwa dotycząca regionalnego dziedzictwa kulturowego, powołanie instytucji do spraw dziedzictwa i współpraca z już istniejącymi, współpraca między regionami; tworzenie izb pamięci narodowej.

Określono również główne zasady zagospodarowania przestrzennego w zakresie dziedzictwa kulturowego:

- 1) zachowanie ładu przestrzennego na terenach zabudowy historycznej poprzez:
 - wymóg uczytelniania historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych,
 - wymóg dostosowania nowej zabudowy w zakresie skali, formy, materiału i koloru do zabudowy historycznej,
 - wymóg szczególnej ochrony elementów tworzących zabytkowy charakter przestrzeni,
- 2) obejmowanie prawną ochroną dziedzictwa kulturowego poprzez opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z określeniem stref ochrony konserwatorskiej – priorytet dla obszarów cennych pod względem zabytkowym,
- 3) nadawanie mocy prawnej Gminnym Ewidencjom Zabytków poprzez umieszczanie ich w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- 4) kompleksową ochronę obszarów i obiektów zabytkowych,
- 5) wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych do pełnienia określonych funkcji, zgodnych bądź nie kolidujących z ich zabytkowym charakterem,
- 6) oszczędne kształtowanie krajobrazu kulturowego, a także przeciwdziałanie rozpraszaniu historycznie ukształtowanej zabudowy,
- 7) harmonizowanie zabytkowych układów urbanistycznych w powiązaniu z rozwojem osadnictwa i komunikacji,
- 8) zachowanie mieszkalno-usługowego charakteru centrów miast,
- 9) eksponowanie regionalnych cech środowiska kulturowego województwa opolskiego,

- 10) inicjowanie nowych form ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez tworzenie pomników historii i parków kulturowych w symbiozie z przyrodą i wymogami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Jako główne kierunki polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego określono:

- 1) ochronę zabytkowego krajobrazu kulturowego,
- 2) ochronę historycznych układów przestrzennych,
- 3) ochronę obiektów i miejsc dziedzictwa kulturowego, w tym dóbr kultury współczesnej,
- 4) ochronę dziedzictwa archeologicznego,
- 5) ochronę materialnych i niematerialnych przejawów tradycji kultury ludowej,
- 6) ochronę miejsc pamięci narodowej i świadectw przeszłości historycznej,
- 7) wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju regionu.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO
OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Mapa nr 8

Mapa obrazująca waloryzację oraz perspektywiczne kierunki działań dotyczących dziedzictwa kulturowego województwa opolskiego, za: „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego”, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XLVIII /505/2010 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 września 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego.

„Strategia rozwoju województwa opolskiego do 2020 r.” jest najważniejszym dokumentem strategicznym regionu. Już w sformułowaniu misji województwa opolskiego („Podejmowanie i wspieranie działań, które zapewnią dynamiczny i zrównoważony rozwój, konkurencyjność, spójność społeczno-gospodarczą i przestrzenną regionu przy zachowaniu tożsamości, specyfiki dziedzictwa kulturowego oraz walorów przyrodniczych Śląska Opolskiego”) znalazło się w tym dokumencie ważne odniesienie do fundamentalnej roli dziedzictwa i tożsamości kulturowej. Jako jeden z ważniejszych celów w tym zakresie uznano rewitalizację miast historycznych („przywrócenie dawnego znaczenia zaniedbywanym przez wiele ostatnich dekad centrom miast, szczególnie w aspekcie ich wartości kulturowych (są to zabytkowe, staromiejskie układy urbanistyczne – świadczące o historii, dorobku kulturowym i decydujące o tożsamości miasta) oraz znaczenia dla wypełniania funkcji centrotwórczych, integrujących społeczności lokalne”). Wskazano w tym kontekście, za „Planem zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego”, 30 miast z zachowanymi zabytkowymi układami urbanistycznymi (z których 25 wpisanych jest do rejestru zabytków): Baborów, Biała, Brzeg, Byczyna, Dobrodzień, Głogówek, Głubczyce, Głuchołazy, Gorzów Śląski, Grodków, Kędzierzyn-Koźle, Kietrz, Kluczbork, Krapkowice, Leśnica, Lewin Brzeski, Namysłów, Niemodlin, Nysa, Opole, Otmuchów, Paczków, Prudnik, Strzelce Opolskie, Ujazd, Wołczyn, Korfantów, Olesno, Praszka, Prószków.

Za inne ważne zadanie uznano kontynuację odnowy wsi. „Wieś opolska wyróżnia się w kraju ładem przestrzennym, estetyką i urodą wiejskich wnętrz krajobrazowych oraz relatywnie wysokim standardem przestrzeni publicznej, indywidualnej zabudowy mieszkaniowej i obejść. Region opolski, jako jeden z niewielu w Polsce, kształtuje swój wizerunek eksponując wieś, m.in. przez prowadzony od 1997 r. Program Odnowa Wsi, będący największym i najdłużej działającym w Polsce regionalnym programem aktywizacji społeczności lokalnych. Ponadto w ramach programu po raz pierwszy wdrożono metodykę budowania strategii rozwoju na poziomie sołectwa”.

Odnosząc się do problematyki związanej z promocją dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego stwierdzono, że „atrakcyjność województwa wzrastać będzie wraz ze zwiększaniem konkurencyjności produktów turystycznych i kulturalnych. Niezbędne będzie zatem rozszerzenie oferty turystyczno-kulturalnej regionu poprzez modernizację i rozbudowę obiektów dziedzictwa kulturowego, m.in. Góry św. Anny (w zakresie pełnienia funkcji centrum turystyczno-rekreacyjno-pielgrzymkowego), a także Nysy, Brzegu, Paczkowa. W zakresie promocji województwa opolskiego w ujęciu ponadregionalnym należy wykorzystać zamek w Mosznej i Opole jako miasto muzyki, zabytków, rekreacji i kultury. Wpływ na

atrakcyjność produktów turystycznych będzie miało dalsze rozwijanie szlaków turystycznych oraz bazy noclegowej, usługowej i rekreacyjnej. Turystyka powinna być również oparta o potencjał regionu, na jaki składają się w szczególności zasoby wodne, w tym rzeki Odry, przyrodnicze (m. in. Góry Opawskie, Stobrawski Park Krajobrazowy, Bory Niemodlińskie, obszar doliny Małej Panwi z jeziorami turawskimi i wykopaliskami paleontologicznymi w Krasiejowie) i miejscowości o walorach uzdrowiskowych (Jarnołówka, Głuchołazy). Wykorzystanie potencjału turystycznego powinno uwzględniać chłonność środowiska przyrodniczego i nie powodować uszczuplenia walorów przyrodniczych”.

„Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020” stwierdza, że „Obszarem o cennych przyrodniczo i kulturowo zasobach jest południowa część regionu, gdzie obok Parku Krajobrazowego Gór Opawskich, rezerwatów przyrody i parków miejskich funkcjonują liczne obiekty historyczne, dziedzictwa kulturowego jak i obszary zdegradowane – przewidziane do rewitalizacji i aktywizacji tereny z potencjałem przyrodniczym, turystycznym, o bogatej historii archeologicznej. Wielokulturowość regionu sprzyjała powstaniu niepowtarzalnego zbioru cennych obiektów dziedzictwa kulturowego. Różnorodność narodowościowa wymieniana jest jako jeden z największych atutów województwa opolskiego i stanowi o jego bogactwie kulturowym... Za wizytówkę regionu uważa się kompleksy architektury sakralnej i świeckiej, zespoły zamkowe i pałacowo-parkowe oraz drewniane kościoły włączone w szlak architektury drewnianej Polski Południowej będący częścią europejskiego szlaku. Problemem w opisywanym obszarze jest utrudniona dostępność do infrastruktury kulturalnej, która często obciążona jest barierami architektonicznymi, technicznymi i w komunikowaniu się, wymaga zatem adaptacji, generalnego remontu oraz doposażenia poszczególnych obiektów. Zapewnienie dostępności dotyczy również sposobu komunikacji z osobą niepełnosprawną jako odbiorcą. Jest to jeden z czynników, który wpływa na poziom wskaźników określających uczestnictwo mieszkańców w rozwoju kultury regionu, który utrzymuje się na zauważalnie niższym pułapie niż przeciętnie w Polsce. Problemem jest również brak skutecznych działań informacyjnych, edukacyjnych o zasobach dziedzictwa kulturowego i przedsięwzięciach kulturalnych, co przekłada się na bardzo niski poziom wiedzy potencjalnych turystów o ofercie regionu w tym zakresie”.

Stwierdza się dalej, że „Rozwój oferty kulturowej regionu jest jednym z celów RPO WO 2014-2020 koniecznych do osiągnięcia dla skutecznego wzrostu potencjałów województwa opolskiego. Wśród założeń podejmowanej interwencji wymienia się poprawę

jakości świadczonych usług kulturowych oraz wzrost potencjału turystycznego... Wśród mocnych stron województwa opolskiego wymieniane są zarówno walory przyrodniczo-krajobrazowe, jak i dziedzictwo kulturowe, któremu towarzyszy wysoka aktywność kulturalna mieszkańców regionu. W perspektywie finansowej 2014-2020 przewidziane zostało podkreślenie atrakcyjności obiektów zabytkowych, historycznych i produktów turystycznych. Zaplanowane działania obejmą również poprawę stanu technicznego obiektów dziedzictwa kulturowego. Ważnym aspektem podejmowanych w ramach RPO WO 2014-2020 interwencji będzie zwiększenie atrakcyjności oferty kulturowej regionu, w tym na obszarach przygranicznych województwa. Unikatowe połączenie przyrody otaczającej liczne obiekty dziedzictwa kulturowego (w tym zabytkowe kościoły, kapliczki i parki) sprawia, że działania podejmowane na rzecz wspomnianych zasobów wymagają zintegrowanego podejścia. Zapewni to możliwość zrównoważonego rozwoju obszaru, przy uwzględnieniu specyficznego charakteru terytorium, co przełoży się zarówno na wzrost gospodarczy, jak i realizację wymaganych działań na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego”.

Dla osiągnięcia wspomnianych celów uruchomione zostało w ramach Osi Priorytetowej V **Działanie 5.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i kultury**, a w jego ramach poddziałania:

5.3.1 Dziedzictwo kulturowe i kultura,

5.3.2 Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych,

5.3.3 Dziedzictwo kulturowe i kultura w Aglomeracji Opolskiej,

w których przewiduje się następujące typy przedsięwzięć:

- przebudowa, remont, zakup wyposażenia dla obiektów kultury, służące podwyższeniu standardu technicznego, w tym dostosowaniu do wymogów bezpieczeństwa wynikających z aktualnych przepisów prawa, z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych,
- odbudowa, przebudowa, konserwacja, remont lub wyposażenie obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dziedzictwa naturalnego, z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych,
- budowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz zagospodarowanie terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego lub naturalnego, dostosowanie tych obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych, jedynie jako element uzupełniający projektu,

- przebudowa lub remont budynków wraz z wyposażeniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów oraz ich zabezpieczenia,
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych,
- działania edukacyjne, informacyjne jako integralny element projektu,
- działania dotyczące wykorzystania, rozwoju aplikacji i usług teleinformatycznych związanych z kulturą i turystyką jako integralny element projektu.

Działania skierowane będą do mieszkańców i turystów województwa opolskiego, a podstawowi beneficjenci projektów to:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- instytucje kultury,
- jednostki sektora finansów publicznych,
- przedsiębiorstwa – rozumiane jako podmioty (w tym spółki prawa handlowego), wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada województwa opolskiego, powiat, Gmina, miasto, związek międzygminny lub Skarb Państwa lub podmioty wybrane w trybie przepisów Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, wykonujące usługi publiczne w obszarze objętym wsparciem w ramach działania na podstawie odrębnej, obowiązującej umowy, zawartej z jednostką samorządu terytorialnego (również na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego).

W RPO WO na działania związane ze wsparciem kultury (**Oś Priorytetowa V „Ochrona środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego”, Działanie 5.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i kultury**), alokacja wynosi 17 600 000 euro.

„Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2011-2014” był kontynuacją pionierskiego dokumentu, sporządzonego dla województwa opolskiego na okres 2007-2010. W dokumencie określono cele strategiczne, priorytety i kierunki działań w zakresie opieki nad dziedzictwem kulturowym. Były to:
Cel strategiczny I: utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Priorytety: realizacja zadań własnych samorządu województwa, odnowa wsi w kontekście poprawy stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego, rewaloryzacja miast, ochrona dziedzictwa archeologicznego, rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa, rozwój instytucji opieki nad zabytkami.

Cel strategiczny II: ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytety: dziedzictwo kulturowe jako czynnik stymulujący rozwój gospodarczy, wstrzymanie procesu degradacji założeń pałacowo-parkowych, wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych, wspieranie funkcjonowania istniejących szlaków oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych szlaków obejmujących charakterystyczne dla województwa cenne zespoły i obiekty zabytkowe.

Cel strategiczny III: rozwój turystyki związanej z regionalnym dziedzictwem kulturowym i rozwój tożsamości regionalnej.

Priorytety: podnoszenie poziomu edukacji i wiedzy nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego, powoływanie nowych instytucji ds. dziedzictwa kulturowego i współpraca z instytucjami już istniejącymi, współpraca między regionami.

Niniejszy program jest kontynuacją wskazanych w poprzednich dokumentach kierunków działań.

V. CHARAKTERYSTYKA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Śląsk Opolski należy do ścisłej czołówki regionów Polski, jeśli chodzi o nasycenie substancją zabytkową w stosunku do powierzchni i liczby mieszkańców. Złożyły się na to w głównej mierze skomplikowane uwarunkowania historyczne, w tym przynależność tego terenu, od okresu wczesnego średniowiecza, do wieloetnicznego kręgu kulturowego, złożonego – oprócz Śląska – z terenów Czech i Moraw oraz Saksonii i Brandenburgii. Obszar ten odgrywał w średniowieczu poważną rolę w transmisji wpływów kultury i gospodarki zachodnioeuropejskiej w głąb Europy środkowej i wschodniej, stąd Śląsk był dla ziem południowej i środkowej Polski bezpośrednim wzorcem ustrojowym, gospodarczym, a także w dziedzinie szeroko rozumianej kultury i sztuki. Opolszczyzna zawsze była regionem wieloetnicznym, takim też pozostała do dziś; mimo znacznej wymiany ludności, do czego doszło w wyniku drugiej wojny światowej, na Śląsku Opolskim pozostały znaczne enklawy ludności autochtonicznej, które (w przeciwieństwie np. do terenów Dolnego Śląska) przechowały lokalne ryty zwyczajowe, gwary i tradycje. Atrakcyjne, a jak dotąd tylko

częściowo wykorzystane, są zasoby archeologiczne, zwłaszcza skupiska stanowisk o własnej formie krajobrazowej, jak relikty pradziejowych osad obronnych (w okolicach Głubczyc) czy średniowieczne grodziska, które mogą być elementami wielu lokalnych i regionalnych szlaków kulturowych (np. proponowany szlak reliktyw siedzib obronnych w rejonie Nysy).

V.1. ZASÓB MATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Dziedzictwo archeologiczne

Pod względem ilości, jakości i różnorodności kulturowej stanowisk archeologicznych województwo opolskie należy do najbardziej zasobnych w naszym kraju. W rejestrze zabytków archeologicznych (księga C) znajdowało się 1201 stanowisk (stan na dzień 31.12.2013 r.), co sytuuje region jako drugi w Polsce, po województwie dolnośląskim. Ogólną liczbę stanowisk archeologicznych szacuje się na około 12000. Korzystne położenie geograficzne oraz żyzne gleby i bogata sieć hydrograficzna sprawiły, że reprezentowane są wśród nich wszystkie epoki i okresy pradziejów, średniowiecza i czasów nowożytnych. Najbardziej nasycony stanowiskami pradziejowymi jest Płaskowyż Głubczycki, stanowiący część północnego przedpola Bramy Morawskiej, która od paleolitu była swoistym korytarzem przepływu grup ludzkich i idei kulturowych z południa Europy na tereny Niżu Polskiego. Na tym terenie, w Dzierżysławiu koło Kietrza, znaleziono jedno z najlepiej zachowanych w Europie Środkowej stanowisk schyłkowo paleolitycznej kultury magdaleńskiej, z fragmentami obiektów mieszkalnych i zespołem plastyki figuralnej sprzed 15000 lat, ze słynną hematytową figurką tzw. Wenus z Dzierżysławia na czele. Tamteży przedostawały się również przez łańcuchy górskie pierwsze grupy neolitycznych rolników i hodowców (w VI tysiącleciu p.n.e.), które rozpoczęły proces tzw. neolityzacji ziem polskich, budując najstarsze stałe osady z gospodarką wytwórczą. Nasycenie i ilość reliktyw tych wielkich pradziejowych procesów powodują, że Opolszczyzna jest pod względem archeologicznym regionem o dużym znaczeniu naukowym.

Wśród zasobów archeologicznych województwa znajduje się: 114 grodzisk, 5 kurhanów, 200 cmentarzysk, 3650 osad, 30 stanowisk miejskich, 2 kopalnie i 6450 innych stanowisk (stan na 31.10.2013 r.). Szczególnie bogate w znaleziska archeologiczne są południowe rejony województwa, zwłaszcza Płaskowyż Głubczycki, gdzie odkryto obiekty wyjątkowe w skali środkowoeuropejskiej, takie jak wspomniana już osada i pracownice krzemieniarskie w Dzierżysławiu, osady obronne z epoki brązu w Nowej Cerekwi i Jędrychowicach, kompleks osad i cmentarzysk kultury łużyckiej w rejonie Kietrza czy osada-

emporium lateńskie w Nowej Cerekwi. Opolszczyzna jest wyjątkowo zasobna w stanowiska o własnej formie krajobrazowej, głównie wczesno- i późnośredniowieczne grodziska, obecne we wszystkich zakątkach regionu, ze znacznie większymi skupiskami w powiecie głubczyckim, a także w rejonie Nysy, na terenie dawnego księstwa biskupów wrocławskich. Nie brak również stanowisk produkcyjnych i kopalnianych, wśród których godne uwagi są relikty eksploatacji złota w Głucholazach. Część z tych obiektów znajduje się w granicach parków krajobrazowych.

2. Pomniki Historii

Na terenie województwa opolskiego trzy obiekty uzyskały jak dotąd status Pomnika Historii. Są to:

- **Góra Świętej Anny – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy** – uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 14.04.2004 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 102, poz. 1061),
- **Zespół kościoła farnego pw. Św. Jakuba Starszego Apostoła i Św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy w Nysie** – uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 28.02.2011 r. (Dz.U. z 2011 r., Nr 54, poz. 279),
- **Paczków – Zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji** – uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 22.10.2012 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1240).

Góra Świętej Anny – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy

Granice zespołu zabytkowego, o powierzchni ogólnej około 80 ha, obejmują układ ruralistyczny wsi Góra Świętej Anny, zespół klasztoru i sanktuarium OO. Franciszkanów z XVIII-XX w., modernistyczny Dom Pielgrzyma (projektu Dominikusa Böhma), 37 kaplic kalwaryjskich (zbudowanych w ciągu XVIII w., projektu Domenico Signo) z układem dróg i alejek, Dom Polski (siedzibę Muzeum Czynu Powstańczego), Pomnik Czynu Powstańczego projektu Xawerego Dunikowskiego, amfiteatr oraz rezerwat przyrody. Oprócz tego zespół chroniony jest jako park krajobrazowy. Jak czytamy w rozporządzeniu Prezydenta RP: „Celem ochrony (...) jest zachowanie, ze względu na wartości kulturalne, założenia kalwaryjskiego będącego przykładem zespolenia obiektów architektury z otwartą kompozycją krajobrazową, stanowiącą ponadto materialne świadectwo przenikania się kultur, religii i postaw patriotycznych”. Oprócz tego Góra Świętej Anny jest w świadomości mieszkańców regionu tradycyjnym zwornikiem, dominantą kulturową i historyczną Opolszczyzny,

nazywaną „Bożą Górą Śląskiej Ziemi” lub „Śląską Perłą”, otoczoną legendami i opowieściami, których tematyka rozciąga się od przedchrześcijańskich kultów pogańskich aż po walki powstańców śląskich.

Góra Świętej Anny, bazylika św. Anny i jedna z kaplic kalwaryjskich, fot. C. Hadamik.

Zespół kościoła farnego pw. Św. Jakuba Starszego Apostoła i Św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy w Nysie

Główna świątynia nyskiego księstwa biskupów wrocławskich powstała w XIII w., a zachowany do dzisiaj kształt nadał jej w latach 1424-1430 Piotr z Ząbkowic, przypuszczalnie współpracownik wybitnego czeskiego budowniczego Piotra Parlera. Przykryto wówczas nawet imponującym sklepieniem sieciowym (w XIX w. zastąpiło je sklepienie krzyżowo-żebrowe), a prezbiterium otoczono ambitem. W 1474 r. rozpoczęto obok kościoła budowę dzwonnicy, nigdy nie ukończoną. Rozbudowana w XV w. świątynia jest dzisiaj jednym z najwybitniejszych przykładów późnogotyckich kościołów halowych w Europie Środkowej, ponadto największą – po katedrze we Wrocławiu – nekropolią biskupów wrocławskich oraz skarbnicą rzeźby sepulkralnej z okresu od XV do XVIII w. „Celem ochrony (...) – czytamy w rozporządzeniu Prezydenta RP – jest zachowanie unikatowych wartości historycznych, artystycznych, materialnych i niematerialnych kościoła farnego w Nysie – dawnej stolicy księstwa biskupów wrocławskich – należącego do najbardziej oryginalnych na terenie Europy Środkowej halowych świątyń gotyckich z obejściem, będącego jednocześnie nekropolią książąt-biskupów oraz elity świeckiej mieszczącą wybitne przykłady rzeźby sepulkralnej”. Pod koniec XIX w. świątynia przeszła regotycyzację, w trakcie której ściany pokryto nową polichromią, dodano też bogato dekorowaną kamiennym detalem rzeźbiarskim kruchtę. Gruntowna odbudowa miała miejsce w latach 50. XX w., po zniszczeniach wojennych, które

unicestwiły również otoczenie fary. Zespół jest jednak do dziś dominantą w krajobrazie miasta.

Nysa, zespół kościoła farnego pw. św. Jakuba i św. Agnieszki, fot. C. Hadamik.

Paczków – Zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji

Lokowany w 1254 r. przez biskupa wrocławskiego Tomasza I na prawie flamandzkim, zachował Paczków do dziś prawie pełny obwód fortyfikacji miejskich, z trzema wieżami bramnymi (z pierwotnych czterech) oraz dziewiętnastoma (z pierwotnie istniejących dwudziestu czterech) basztami obronnymi. Ten imponujący obwód obronny wzniesiono w XIV stuleciu, z inicjatywy biskupa Przeclawa z Pogorzeli, zwanego fortyfikatorem księstwa nyskiego. Wewnątrz murów zachowało się w stanie niemal nienaruszonym pierwotne rozplanowanie i parcelacja z czasów lokacji. Pod tymi względami miasto jest ewenementem pośród ośrodków lokacyjnych na ziemiach polskich o metryce średniowiecznej. Położenie Paczkowa przy granicy nyskiego księstwa biskupów wrocławskich (istniejącego do 1810 r.) sprawiło, że nigdy nie zdecydowano się na rozbiórkę murów obronnych (w XIX stuleciu zasypano jedynie fosę, aby ułatwić komunikację z rozwijającymi się przedmieściami). W XVI w., w czasie tzw. trwogi tureckiej, inkastelowano kościół farny pw. Św. Jana Ewangelisty, stojący w pobliżu muru miejskiego, obniżając dachy nawy i zakrywając je wysoką attyką, zaopatrzoną w otwory strzelcze. We wnętrzu świątyni zachowały się sklepienia sieciowe i gwiazdziste. Większość zachowanych kamienic mieszczańskich pochodzi z XVIII i XIX w., choć można też oglądać kilka starszych, XVI-wiecznych domów, z których dom nr 3 przy Rynku zdobiony jest w technice sgraffito. Przetrwiała również do dziś renesansowa wieża ratusza, którego korpus przebudowano w XIX stuleciu. Wszystkie te walory powodują, że Paczków jest wręcz modelowym przykładem harmonijnego rozwoju średniowiecznego miasta.

Paczków, fortyfikacje miejskie, fot. C. Hadamik.

3. Zabytki nieruchome

Rejestr zabytków nieruchomych województwa opolskiego zawiera 3087 obiektów (stan na 31.12.2015 r.), w tym: 37 układów urbanistycznych i ruralistycznych, 667 obiektów sakralnych, 54 obiekty budownictwa obronnego, 151 budynków użyteczności publicznej, 28 zamków, 158 obiektów rezydencjonalnych, 228 zespołów zabytkowej zieleni (parki pałacowe i dworskie, ogrody, parki miejskie, zieleń komponowana), 190 zabytków zabudowy folwarcznej, 89 obiektów zabudowy gospodarczej (poza folwarkami), 1053 zabytkowe domy mieszkalne, 140 obiektów przemysłowych, 143 cmentarze, 149 innych (np. ogrodzenia, bramy, pomniki, fontanny, studnie, mała architektura parkowa itp.).

Zabytkowe układy urbanistyczne i ruralistyczne

Opolszczyzna jest jednym z regionów, w których zachowały się w stosunkowo dobrym stanie zabytkowe układy przestrzenne, zarówno miejskie, jak i wiejskie. Do najlepiej zachowanych układów miejskich należą staromiejskie fragmenty Brzegu, Byczyny, Grodkowa, Kluczborka, Lewina Brzeskiego, Nysy, Opola, Głogówka, Namysłowa, Niemodlina, Paczkowa, Prudnika i Koźła. Wśród nich wpisany na listę Pomników Historii Paczków oraz Byczyna to najlepiej zachowane układy urbanistyczno-obronne w Polsce. Znaczenie wszystkich wymienionych układów wzmacnia fakt, że należały one do najstarszych ośrodków miejskich na ziemiach polskich, stanowiących wzorzec ustrojowy dla wszystkich później powstających miast.

Historyczne układy wiejskie województwa opolskiego należą do najlepiej zachowanych w skali kraju. Układy typowe to owalnica (np. Jędrzychów) oraz ulicówka (np. Pępice), przeważnie z dominantami w postaci kościołów, dzwonnicy wiejskich lub pałaców. Nie brak też układów rzadkich, wyjątkowych i przez to zasługujących na specjalną ochronę. Należą do nich: układ okólny zamknięty (Księżę Pole, Czerwona), układ koncentryczny

(Pokój) lub rzędówka brzegowa o dwóch równoległych drogach wzdłuż płynącego środkiem potoku (Grobniki, Łąka Prudnicka, Grodziec). W wielu wsiach zachowane są też charakterystyczne dla różnych rejonów Opolszczyzny rozplanowania zagród, a także ulice wiejskie z gęstą zabudową złożoną z domów ustawionych szczytami do ulicy. Cztery układy ruralistyczne zostały w latach 50. i 60. wpisane do rejestru zabytków (Grobniki, Jemielnica, Ścinawa Nyska i Pilszcz, wobec którego prowadzona jest procedura skreślenia z rejestru). Powołany przez Wojewodę Opolskiego zespół, który w latach 2008-2010 prowadził waloryzację zabytkowego zasobu wsi w granicach regionu, ocenił na podstawie szeregu przyjętych kryteriów, że 53 wsie Opolszczyzny mają wybitne, bardzo wysokie oraz wysokie walory zasobu kulturowego. Wśród nich do najcenniejszych zaliczono: Stary Paczków, Złotogłowice, Klisino, Jemielnicę, Strzeleczyki, Różynę i Raławice Śląskie.

Jemielnica, układ ruralistyczny, zabudowa pierzei ulicy wiejskiej, fot. C. Hadamik.

Obiekty sakralne

Spośród 667 obiektów sakralnych, wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego, największą grupę stanowią kościoły murowane z różnych okresów, wśród nich są 72 kościoły drewniane.

Najstarsze kościoły murowane grupują się w zachodniej, południowej i centralnej części regionu. Należą do tej grupy gotyckie kościoły Opoła (kościół Franciszkanów – jednocześnie nekropolia Piastów opolskich, katedra Św. Krzyża, w której zachowała się renesansowa płyta nagrobna ostatniego Piasta opolskiego, Jana II Dobrego), Brzegu (kościół Św. Mikołaja, kaplica Św. Jadwigi), Nysie (wpisany na listę Pomników Historii zespół kościoła Św. Jakuba), Paczkowie (kościół Św. Jana Ewangelisty, inkastelowany w XVI w.) czy Głogówku (kościół Św. Bartłomieja). Niezwykle cenną i unikatową grupę stanowią świątynie wiejskie w Strzeleczkach, Krzyżowicach, Pogorzeli i Małujowicach, w których zachowały się wspaniałe gotyckie polichromie. Zespół tych polichromii w kościele w

Małujowicach jest głównym powodem starań o wpisanie tego obiektu na listę Pomników Historii. Z późniejszych świątyń można przykładowo wymienić barokowy kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Brzegu (z XVIII-wieczną iluzjonistyczną polichromią Johanna Kubena), barokowe kościoły Nysy, w tym zespół poklasztorny Bożogrobców z kościołem św. Piotra i Pawła, z iluzjonistyczną polichromią wykonaną przez Feliksa i Tomasza Schefflerów, czy zespół klasztorno-kałwaryjski na Górze Św. Anny, wpisany na listę Pomników Historii. Murowane obiekty sakralne są na ogół w dobrym stanie technicznym.

Opolszczyzna należy do regionów wyjątkowo zasobnych w wysokiej klasy dzieła drewnianej architektury sakralnej, których największa liczba znajduje się na terenie powiatów północnych (kluczborski, oleski i namysłowski). Nie brak wśród nich świątyń pochodzących w swoim zrębie z XV i XVI w. (np. Miechowa, Proślice, Jakubowice, Bąków, Wierzbie, Brzezinki, Przewóz – ten ostatni przeniesiony z Gierałtovic), ale zdecydowana większość została zbudowana w okresie od XVII do XIX stulecia (np. Dobrzeń Wielki, Chocianowice, Laskowice, Rożnów, Wierzbica Górna, Borki Wielkie, Dobrodzień, Strzelce Opolskie).

Odrębna uwaga należy się obiektom o znaczeniu ponadregionalnym, z uwagi na wyjątkowy kształt przestrzenny. Należą do nich: odpustowy kościół św. Anny w Oleśnie z XVI-XVIII w., kościół św. Józefa w Baborowie, z początku XVIII w., z bogato polichromowanym wnętrzem, a także kościół św. Michała Archanioła w Michalicach, z XVII-XVIII w., wzniesiony w stylu charakterystycznym dla kościołów polskich, z zachowanym oryginalnym wystrojem i wyposażeniem.

Kościoły drewniane wymagają ciągłej troski o zabezpieczenia przeciwpożarowe i przeciwwłamaniowe, a groźnym memento w tej kwestii są świątynie w Czarnowasach (spłonęła w 2005 r. – została odbudowana w niemal identycznej formie) i w Nasalach (spalona w 2010 r. – kościół odbudowano jako murowany).

Z zabytkowych kościołów ewangelickich na uwagę zasługują świątynia p.w. Chrystusa Zbawiciela w Kluczborku (XIV w.), kościół św. Mikołaja w Byczynie (XIV w.), gotycko-renesansowy kościół św.św. Piotra i Pawła w Lewinie Brzeskim (XIV-XVI w. – obecnie własność miejscowego samorządu, a także historyzująca świątynia w Ozimku (XIX w.).

Z założeń klasztornych najcenniejszy jest pocysterski zespół w Jemielnicy, barokowy na zrębach gotyckich, otoczony zachowanymi w dobrym stanie zabudowaniami dawnego gospodarstwa i układem wodnym, urządzonym przez Cystersów; wraz z dobrze zachowaną zabudową wsi obiekt ten wymaga podniesienia rangi przez wpis na listę Pomników Historii,

właśnie ze względu na zachowane rozplanowanie klasztoru jako organizmu nie tylko sakralnego, ale i gospodarczo-folwarcznego. Inne obiekty, jak klasztory Franciszkanów w Opolu, Głogówku, na Górze Św. Anny, Brzegu, Głubczycach, Kędzierzynie-Koźlu, Namysławie, Nysie, Dominikanów w Opolu i zespół poddominikański w Nysie, pojezuickie zespoły w Nysie i Bodzanowie (ten ostatni użytkowany przez OO. Oblatów), klasztor paulinów w Mochowie, ponorbertański obiekt w Czarnowasach (jedno z pierwszych wybitnych barokowych założeń klasztornych na Śląsku Opolskim), są na ogół w dobrym stanie technicznym.

Z czterech zachowanych na Opolszczyźnie budynków dawnych synagog (w Opolu, Praszce, Brzegu i Głogówku) dawny kształt architektoniczny zachowały neoklasycystyczny obiekt w Praszce oraz synagoga w Opolu. Ta ostatnia, gruntownie wyremontowana, mieści obecnie siedzibę TVP3 Opole.

Radomierowice, kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP, fot. C. Hadamik.

Gierałtce, kościół pw. Św. Michała Archanioła, fot. C. Hadamik.

Zespoły pałacowo-parkowe i dworsko-parkowe oraz zamki

Z założeń pałacowo-parkowych, z których słynie region, najbardziej znane to obiekty w Żyrowej, Mosznej, Biechowie, Siestrzechowicach, Białej, Jędrzejowie, Dobrej, Kamieniu Śląskim, Kopicach, Niewodnikach, Naroku, Polskiej Cerekwi (pałac był remontowany przez lokalny samorząd, aktualnie prace wstrzymano), Tułowicach, Sulisławiu czy Więszycach. Trzeba jednak podkreślić, że każdy z pałaców Opolszczyzny jest obiektem wyjątkowym, mającym duży wpływ na krajobraz kulturowy i kształtującym niezapomniany obraz regionu, będącego znaczącą częścią śląskiej „krajiny pałaców”. W większości opolskie pałace to efektowne, eklektyczne rezydencje wzniesione w stylach historyzujących, na bazie albo z wykorzystaniem starszych założeń. Niewątpliwie wizytówki województwa to zespoły pałacowe w Żyrowej (obecnie własność prywatna), pałac biskupów wrocławskich w Nysie, eklektyczna rezydencja w Mosznej, jeden z najbardziej rozpoznawalnych polskich obiektów

zabytkowych, a także neogotycki pałac w Dobrej (własność prywatna). Obiekty w Żyrowej i Dobrej są od dłuższego czasu remontowane, ostatnio zakończono prace konserwatorskie obiektów w Sulisławiu i Więszycach. Spośród zespołów dworskich znaczna część została zakupiona przez osoby prywatne (np. dwory w Miejscu – obiekt poddawany obecnie sukcesywnym pracom remontowym, Staroście, Miechowej, Wierzbicy Górnej, a także Dwór Biskupi w Nysie, od lat remontowany).

Spośród zamków reprezentacyjnym obiektem Opolszczyzny jest zespół w Brzegu (nazywany „Śląskim Wawelem”), a także niewielki, ale znaczący wizerunkowo relikwiny średniowiecznego zamku w Opolu (Wieża Piastowska), obydwa obiekty właściwie użytkowane, w dobrym stanie, podobnie jak Górny Zamek w Opolu (regotyeczony w XIX w.), stanowiący obecnie fragment Zespołu Szkół Mechanicznych. Wspaniały zamek książąt opolsko-niemodlińskich w Niemodlinie zmienił ostatnio właściciela i jest w trakcie prac zabezpieczających, z różnym natężeniem trwają prace w obrębie zamków w Strzelcach Opolskich i Chrzelicach. Niedawno został odzyskany przez lokalny samorząd zamek w Głogówku, co być może pozwoli na właściwe zagospodarowanie tego obiektu. Zamek w Ujeździe został zabezpieczony w formie historycznej ruiny i udostępniony dla potrzeb ruchu turystycznego. W stanie historycznej ruiny pozostaje też zamek w Krapkowicach-Otmęcie. Prace zabezpieczające przeprowadzono natomiast w obiektach w Kędzierzynie-Koźlu i Krapkowicach.

Kamień Śląski, pałac, fot C. Hadamik.

Brzeg, zamek, fot. C. Hadamik.

Zabytki budownictwa obronnego (oprócz zamków)

Z najbardziej charakterystycznych i najważniejszych zabytków budownictwa obronnego, należy wspomnieć o średniowiecznych fortyfikacjach miejskich, które w najlepszym stanie zachowały się w Paczkowie oraz Byczynie. W stanie niekompletnym dotrwały do naszych czasów mury obronne Opolą, Kluczborka, Krapkowic, Niemodlina,

Nysy, Białej, a zwłaszcza Głubczyc, te ostatnie szczególnie cenne z uwagi na wczesną chronologię (druga połowa XIII w.) i stan zachowania. W stanie reliktowym zachowały się obwarowania miejskie Olesna, Otmuchowa i Strzelec Opolskich, a także Głuchołaz, Otmuchowa, Białej Prudnickiej, Prudnika. Najlepiej zachowane i zagospodarowane miejskie mury obronne w Paczkowie zostały, wraz z całym zespołem staromiejskim, wpisane na listę Pomników Historii, niewiele gorzej zachowane mury miejskie Byczyny powinny również pretendować do wpisu na tę prestiżową listę. Od 2005 roku trwają badania i prace konserwatorskie przy murach obronnych Opola.

Z dwóch nowożytnych twierdz Śląska Opolskiego, wcześniejszą i bardziej złożoną genezę ma twierdza Nysa, której początki sięgają schyłku XVI w., kiedy powstały pierwsze fortyfikacje w systemie staroholenderskim. W połowie XVIII w., kiedy Nysa znalazła się w granicach państwa pruskiego, umocnienia zostały (na polecenie Fryderyka II) wydatnie rozbudowane (w tzw. systemie staropruskim), zastosowano w czasie tych prac rozwiązania nowatorskie, wyprzedzające ówczesną myśl fortyfikacyjną. Kolejne prace przy umacnianiu i rozbudowie twierdzy prowadzono w XIX w. Obecnie ten rozległy obszarowo obiekt jest jednym z najlepiej zachowanych reliktywów nowożytnych fortyfikacji na Śląsku. Prowadzone są prace nad jego zagospodarowaniem turystycznym. Znacznie gorszy jest stan zachowania reliktywów twierdzy Koźle, wzniesionej w zasadniczym zrębie w XVIII w., zlikwidowanej już w ostatniej ćwierci XIX stulecia. Zarysy kleszczowych umocnień widoczne są do dziś w parku miejskim, udostępnione są też dla potrzeb ruchu turystycznego nieliczne zachowane obiekty twierdzy.

Byczyna, fortyfikacje miejskie,
fot. C. Hadamik.

Nysa, twierdza, bastion św. Jadwigi,
fot. C. Hadamik.

Zespoły zabytkowej zieleni

Zespoły zabytkowej zieleni towarzyszą obiektom rezydencjonalnym, są to również zabytkowe parki oraz planty miejskie (Brzeg, Byczyna, Kluczbork, Wołczyn, Namysłów,

Nysa, Opole, Prudnik, Strzelce Opolskie, Kędzierzyn-Koźle, Paczków, Głubczyce), ogrody i zespoły zieleni komponowanej. Stan parków pałacowych i dworskich jest prostą pochodną zagospodarowania obiektów architektury. Stan publicznych przestrzeni zieleni jest na ogół dobry, podobnie jak zespołów komponowanej zieleni (np. na Górze Świętej Anny). Jako obiekt wyjątkowy trzeba traktować park-arboretum w Prószkowie, kontynuujący tradycję XIX-wiecznego pruskiego Królewskiego Instytutu Pomologicznego, który właśnie w Prószkowie miał swoją siedzibę. Wizytówką regionu jest też park w Pokoju, dobrze zachowane założenie z XVIII w. (ogród francuski) i XIX w. (park krajobrazowy) o unikalnych wartościach kompozycyjnych i artystycznych.

Brzeg, ogrody zamkowe,
fot. C. Hadamik.

Moszna, park, fot. C. Hadamik.

Budynki użyteczności publicznej

Na terenie regionu znajduje się 151 obiektów użyteczności publicznej wpisanych do rejestru zabytków. Są to m. in. ratusze (Kluczbork, Prudnik, Głubczyce, Olesno, Otmuchów, Paczków, Brzeg, Namysłów, Opole, Byczyna, Lewin Brzeski, Grodków, Głogówek, Strzelce Opolskie), szkoły (Gimnazjum w Brzegu, Carrolinum w Nysie i in.), poczty (Brzeg, Opole, Nysa), sądy (Brzeg, Opole), zajazdy, dworce kolejowe (np. Opole, Brzeg), zakłady karne (Strzelce Opolskie, Kluczbork, Prudnik, Brzeg, Opole) itp. Są one na ogół użytkowane i znajdują się w dobrym stanie technicznym.

Zabytkowe ratusze, użytkowane są (w całości lub części) jako siedziby władz miejskich, stanowiąc jednocześnie atrakcje turystyczne. Dotyczy to w szczególności wzniesionego w XVI i XVII w. ratusza w Brzegu, określanego jako jeden z najcenniejszych zabytków renesansowych budowli publicznych w Polsce. We wnętrzu tej budowli zachował się częściowo oryginalny wystrój XVII-wieczny. Renesansowe fragmenty ratuszy zachowały się ponadto w Głubzycach, Otmuchowie, Paczkowie, Głogówku. Inne obiekty tego typu (ratusze w Kluczborku, Oleśnie, Opolu, Byczynie, Lewinie Brzeskim, Grodkowie, Strzelcach

Opolskich, Namysłowie – ten ostatni zawiera fragmenty gotyckie z XIV w. i renesansowe) powstały w XVIII-XIX w., prawie zawsze na miejscu starszych budowli. Większość ratuszy została znacznie przekształcona w XIX i XX w., a nawet później (część ratusza w Namysłowie regotytyzowano w latach 2001-2002).

Z zabytkowych budynków szkolnych warto wspomnieć o renesansowym gmachu Gimnazjum w Brzegu, wzniesionym w drugiej połowie XVI w. przez Jakuba Parra (z pierwotnego założenia zachowały się brama i portal) oraz nyskie Carolinum, wzniesione w XVII i XVIII w. kolegium i gimnazjum jezuickie, z zachowanym bogatym wystrojem auli i biblioteki. Zgodnie ze swoim pierwotnym przeznaczeniem użytkowane są wzniesione w drugiej połowie XIX w. w stylach historyzujących budynki pocztowe w Brzegu (neorenesans), Nysie (neomanierizm w typie niderlandzkim) oraz Opolu (neorenesans, budowla powiększona w XX w. o część modernistyczną), dworce kolejowe i sądy (Opole, Brzeg). Uzupełnia ten krótki przegląd kilka wpisanych do rejestru zabytków zakładów karnych, z sięgającym XVIII w. więzieniem w Brzegu, wzniesionym w połowie XIX w. zakładem karnym w Prudniku, czy wybudowanym ze środków pochodzących z reparacji po wojnie francusko-pruskiej więzieniem w Strzelcach Opolskich (1885-1888).

Zabytki techniki

Opolszczyzna była już na początku XIX w. obszarem silnie zindustrializowanym, o znacznym nasyceniu obiektami przemysłowymi i inżynieryjnymi. Oprócz budynków gospodarczych w zespołach folwarcznych (spichlerze, obory, stajnie, stodoły, wozownie) są to m.in.: wiatraki (Wysoka, Kadłubiec, Gostomia, Grodków, Górka Prudnicka, Łowkowice, Chróścina), młyny (Tułowice, Brzeg, Krapkowice), browary (Głubczyce, Namysłów, Strzelce Opolskie), gorzelnie (Goświnowice, Księży Las, Kopice), rzeźnie (Wołczyn, Paczków, Nysa, Strzelce Opolskie), elektrownie wodne (Nysa, Otmuchów), cegielnie (Błachów, Szydłów, Dobrzeń Wielki), Fabryka Porcelitu w Tułowicach, papiernie (Krapkowice, Kędzierzyn-Koźle), huty żelaza (Ozimek, Zagwiździe), huty szkła (Murów, Jedlice), hydrotechniczne układy wodno-transportowe (Kanał Gliwicki, Kanał Kłodnicki, kanały wzdłuż rzeki Mała Panew), porty i stocznie rzeczne (Opole, Kędzierzyn-Koźle), zabytkowa gazownia w Paczkowie, wieże wodne (Głogówek, Kluczbork), mosty (z najstarszym wiszącym mostem żeliwnym w Europie – w Ozimku, konstrukcja z 1824 r.), wapienniki (Krapkowice, Ligota Dolna, gmina Gogolin) i wiele innych. Modelowym przykładem dobrego zagospodarowania zabytku techniki jest adaptacja zabudowań dawnej gazowni w Paczkowie na Muzeum Gazownictwa.

Ozimek, most żelazny, fot. C. Hadamik.

Paczków, Muzeum Gazownictwa,
fot. C. Hadamik.

Cmentarze i miejsca pamięci

Ochroną w postaci wpisu do rejestru zabytków objęto 146 cmentarzy katolickich, ewangelickich i żydowskich. Odrębnym problemem jest zachowanie mauzoleów i cmentarzy rodowych, istniejących w obrębie parków pałacowych i dworskich (np. Dobra, Moszna), a także miejsc upamiętniających ważne wydarzenia z okresu wojen prusko-austriackich, napoleońskich, pierwszej wojny światowej, powstań śląskich oraz z okresu drugiej wojny światowej, których jest około 100. Znajdują się one w większości w dobrym stanie, z wyjątkiem obiektów zlokalizowanych w niszczących zespołach pałacowych i dworskich. Dobrze chronione i utrzymane są rozległe miejsca pamięci związane z obozem koncentracyjnym w Sławięcicach, kompleksem obozów jenieckich w Łambinowicach oraz zespołem Pomnika Czynu Powstańczego na Górze Świętej Anny.

Na mapie miejsc pamięci Opolszczyzny wyjątkowy jest kompleks cmentarzy jenieckich i terenów poobozowych w Łambinowicach, złożony z tzw. Starego Cmentarza Jenieckiego (założonego w okresie wojny francusko-pruskiej w latach 1870-1871, później sukcesywnie powiększanego, zwłaszcza w okresie drugiej wojny światowej; cmentarz użytkowano do 1945 r.), Cmentarza Jeńców Radzieckich (na którym spoczywa około 40 000 jeńców), Cmentarza Ofiar Obozu Pracy, działającego w Łambinowicach w latach 1945-1946 (liczbę pogrzebanych tu więźniów szacuje się na około 1500) oraz terenów poobozowych, z zachowanymi relikami zabudowy murowanej. Na terenie Polski kompleks w Łambinowicach jest obiektem unikatowym, z uwagi na długi okres funkcjonowania obozów i cmentarzy jenieckich, a także fakt, że jest to miejsce pamięci wielu narodów.

Łambinowice, Stary Cmentarz Jeniecki,
fot. C. Hadamik.

Wronów, cmentarz ewangelicki,
fot. C. Hadamik.

Zabytki ruchome

Do **zabytków ruchomych** zaliczamy m.in. dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego, zabytkowe wyposażenie obiektów sakralnych, zamków (Brzeg, Głogówek, Prószków), ratuszy (Brzeg, Otmuchów, Byczyna), jak i niekubaturowe kapliczki, malowidła ściennie, krzyże przydrożne i pokutne. Do rejestru wpisanych jest ponad 7000 zabytków. Na terenie Opolszczyzny działa 14 muzeów, które prezentują zbiory malarstwa, rzeźby, zabytków archeologicznych, numizmatycznych i innych. W Opolu działa między innymi Muzeum Diecezjalne, z bogatymi zbiorami sztuki sakralnej. W 2008 roku Muzeum Śląska Opolskiego zostało wyremontowane i rozbudowane o nową galerię wystawową. Zaadaptowało również kamieniczkę na ul. Wojciecha, urządając w niej muzeum kamienicy mieszczańskiej z pełnym wystrojem z epoki dla poszczególnych mieszkań. Oprócz muzeów miejscami skupiającymi zabytki ruchome są wnętrza obiektów sakralnych. Najliczniej prezentowane są jednolite w charakterze wyposażenia barokowe (ok. 200). Z gotyku zachowało się dużo kamiennych chrzcielnic, freski naścienne, drewniane krucyfiksy i figury świętych. Okres renesansu pozostawił wiele epitafiów, drewnianych ołtarzy, ambon i chrzcielnic.

Borki Wielkie, fot. Cz. Hadamik

Głogówek, fot. Cz. Hadamik

Proponuje się kontynuację lub podjęcie starań o wpisanie na listę Pomników Historii następujących obiektów:

1. Małujowice – kościół filialny pw. Św. Jakuba Apostoła.
2. Ozimek – najstarszy w Europie i Polsce żelazny wiszący most łańcuchowy.
3. Łambinowice – cmentarz jeniecki i Miejsce Pamięci Narodowej.
4. Byczyna – historyczne założenie urbanistyczne w granicach murów obronnych.
5. Pokój – układ ruralistyczny wraz z parkiem krajobrazowym.
6. Jemielnica – zespół klasztoru pocysterskiego z otoczeniem oraz układem ruralistycznym.
7. Opole – katedra pw. Świętego Krzyża.

Inne obiekty, które mogą spełniać wymogi uznania za Pomnik Historii: kościoły na szlaku polichromii brzeskich: Strzelniki, Pogorzela, Krzyżowice; kościoły na szlaku architektury drewnianej: Michalice, Olesno, Miechowa, Gierałce, Baborów; Brzeg – historyczny układ urbanistyczny; Namysłów – historyczny układ urbanistyczny w granicach murów obronnych; kościół w Kałkowie; kościół w Hajdukach Nyskich; Głogówek – zespół zamkowo-klasztorny; Nysa – zespół klasztoru Bożogrobców; Nysa – zespół pojezuicki; Opole – zespół kościelno-klasztorny Franciszkanów; Niemodlin – zespół zamkowy; Otmuchów – zespół: zamek, kościół, ratusz; Moszna – zespół pałacowo-parkowy; Kamień Śląski – zespół pałacowo-parkowy; Prószków – zamek; Biała – cmentarz żydowski z grodziskiem.

Proponuje się również wsparcie starań o utworzenie następujących parków kulturowych:

- szlak polichromii brzeskich,
- szlak polichromii nyskich,
- park kulturowy „Ostrówek” w Opolu,
- twierdza Nysa,
- twierdza Koźle,
- teren bitwy pod Byczyną,
- brzeska średniowieczna kamienica mieszczańska,
- zespół parkowo-ruralistyczny w Pokoju,
- zespół przemysłowy huty w Zagwizdzu,

a także archeologicznych parków kulturowych:

- park kulturowy „Jędrychowice”,

- park kulturowy „Włodzienin”,
- park kulturowy „Biała”,
- park kulturowy „Głogówek-Wójtowiec”,
- park kulturowy „Gierów”.

V.2. MUZEALNICTWO I WYSTAWIENICTWO

Na terenie województwa opolskiego działa obecnie 21 muzeów regionalnych i lokalnych, w tym jedno współprowadzone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwo Opolskie oraz Powiat Brzeski (Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu) oraz trzy finansowane przez Województwo Opolskie (Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Muzeum Śląska Opolskiego i Muzeum Wsi Opolskiej). Pozostałe obiekty działają jako placówki samorządów lokalnych, stowarzyszeń lub instytucje prywatne. Są to: Muzeum Powiatowe w Nysie, Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej w Głubczycach, Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku, Muzeum w Praszce, Oleskie Muzeum Regionalne im. J. N. Jaronia w Oleśnie, Muzeum Regionalne w Głogówku, Muzeum Ziemi Prudnickiej w Prudniku, Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu, Muzeum Towarzystwa Ziemi Kozielskiej w Kędzierzynie-Koźlu, Izba Pamięci Lotników w Kędzierzynie-Koźlu, Muzeum Gazownictwa w Paczkowie, Muzeum Kowalstwa w Prószkowie, Muzeum Paleontologiczne w Krasiejowie, Muzeum Hutnictwa Doliny Małej Panwi w Ozimku, Muzeum Energetyki w Niemodlinie, Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach, Wieża Piastowska w Opolu.

Niezwykle istotna jest rola Izb Regionalnych (np. Dębska Kuźnia, Lubieszów, Biadacz, Opole (Nowa Wieś Królewska), Biedrzychowice, Luboszyce, Lasowice Wielkie, Wilków, Zagwizdzie, Otmice, Grodków, Raszowa), które gromadzą, przechowują i udostępniają lokalne tradycje i dziedzictwo kulturowe.

Należy kontynuować starania, aby Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu stało się jednostką zarządzaną bezpośrednio przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

V.3. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Dzięki wielkiemu przywiązaniu społeczności lokalnych Śląska Opolskiego do tradycji przetrwały w regionie liczne obyczaje, zwyczaje i umiejętności, będące świadectwem regionalnej i lokalnej tożsamości kulturowej. Wiele lokalnych obrzędów i zwyczajów do dziś jest praktykowanych, pełniąc ważną rolę w życiu codziennym, co jest szczególnie widoczne w środowiskach wiejskich. Wiejskie społeczności przechowały też najlepiej gwarę śląską w jej lokalnych odmianach. W większości gmin województwa opolskiego funkcjonują placówki (np. wspomniane wyżej Izby Regionalne) i stowarzyszenia, kultywujące lokalne dziedzictwo. Najliczniej reprezentowane są chóry i zespoły śpiewacze oraz zespoły pieśni i tańca („Opole”, „Modrzewiaczy” w Wołczynie, „Piast” w Brzegu, „Komes” w Kędzierzynie-Koźlu), których repertuar obfituje w pieśni ludowe, charakterystyczne dla danego subregionu, a także tańce i dawne obrzędy ludowe. Część zespołów została utworzona przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej i kultywuje rodzimy repertuar (np. Zespół Pieśni Ludowej „Guttentag” z Dobrodzienia, czy Zespół Śpiewaczy „Frohsinn” z Leśnicy), są też zespoły prezentujące folklor i koloryt dawnych kresów wschodnich (np. Zespół Muzyczny „Ta Jój” z Lewina Brzeskiego).

Inną formą przechowywania lokalnych tradycji i umiejętności jest twórczość ludowa, na Śląsku Opolskim szczególnie mocno rozwinięta. Najwięcej twórców zamieszkuje gminy Cisek, Krapkowice, Korfantów, Lewin Brzeski, Prudnik, Praszka, Opole, zaś najpopularniejsze formy działalności artystycznej to kroszonkarstwo, rzeźba w drewnie i korze, malarstwo, zdobienie porcelany i ceramiki, haft, wyrób koron żniwnych, gobelinarstwo, kowalstwo i szydełkowanie.

V.4. SZLAKI TURYSTYCZNE

Przez obszar Śląska Opolskiego przebiega wiele tematycznych szlaków i tras turystycznych (pieszych i rowerowych). Są to m.in.: Via Regia (jednocześnie Szlak św. Jakuba z odgałęzieniem Nyskiej Drogi św. Jakuba), szlak św. Jana Nepomucena, szlak średniowiecznych polichromii brzeskich (Brzeg, Pogorzela, Strzelniki, Gierszowice, Jankowice Wielkie, Michałów, Czeska Wieś, Łosiów, Małujowice), szlak drewnianej architektury sakralnej Opolszczyzny (osobne szlaki drewnianych kościołów powiatu oleskiego i kluczborskiego), odcinek ogólnopolskiego szlaku cysterskiego (klasztor w Jemielnicy), Szlak Powstańców Śląskich (Dąbrówka, Jemielnica, Góra św. Anny, Leśnica, Kędzierzyn-Koźle, Bierawa), Szlak Martyrologii Jeńców Wojennych (Niemodlin, Łambinowice), Szlak spacerowy im. Xawerego Dunikowskiego (rejon Góry św. Anny), Szlak

im. Mikołaja Kopernika (Nysa), Szlak ks. Jana Dzierżona (Kluczbork, Maciejów, Byczyna), szlak miejski po mieście Nysa, Szlak Fortów Nyskich, szlak czarownic po polsko-czeskim pograniczu, szlak Złotych Górników w masywie Góry Parkowej (Głuchołazy), Szlak Historyczny Lasów Królewskiego Miasta Prudnika, kulturowy ogólnopolski szlak architektury romańskiej i inne. Funkcjonuje również szereg ścieżek przyrodniczo-edukacyjnych.

W niniejszym Programie utrzymuje się propozycje turystycznego oznakowania i promowania nowych szlaków turystyczno-kulturowych i archeologicznych:

- Szlak Zabytkowych Pieców Wapienniczych,
- Szlak pałaców Opolszczyzny zaadaptowanych na hotele i pensjonaty,
- Szlak Architektury Modernistycznej,
- Szlak Bursztynowy Prosny (samochodowy),
- Szlak Romański Prosny (samochodowy).
- Średniowieczne górnictwo złota wzdłuż rzeki Białej Głuchołaskiej w Głuchołazach i Podlesiu (szlak w rezerwacie, do rewaloryzacji),
- Średniowieczne górnictwo złota wzdłuż rzek Złoty Potok i Bystry Potok,
- Park Stobrawski – obszar leśny nad rzeką Stobrawą i Budkowiczanką,
- Szlak Średniowiecznych Grodzisk wzdłuż Nysy Kłodzkiej (tzw. Przesieki Śląskiej),
- Szlak po ruinach późnośredniowiecznych zamczysk.

Proponuje się również zainicjowanie oraz wsparcie organizacji i promocji nowych szlaków historyczno-kulturowych i przyrodniczych:

- szlak samochodowy „Stolice Książęce Śląska Opolskiego” (Brzeg – Nysa – Niemodlin – Opole – Strzelce – Koźle),
- szlak samochodowy „Między Pomnikami Historii” (Paczków – Nysa – Opole – Góra Świętej Anny),
- „Szlak polichromii Franza Sebastiniego”,
- „Szlak dzieł malarza Josepha Fahnrotha”,
- „Szlak architektury Alexisa Langer’a”,
- „Szlak zegarów słonecznych województwa opolskiego”,
- szlak „Grodziska księstwa nyskiego”,
- szlak „Ścieżki pamięci – szlakiem bohaterów i pomników”,
- szlak „Od parku do parku – najpiękniejsze parki Opolszczyzny”,

- szlak „Sławne drzewa województwa opolskiego”,
- szlak turystyczno-pielgrzymkowy „Legenda św. Emeryka” Opole – Góra Św. Anny – Święty Krzyż (woj. świętokrzyskie).

V.5. NIERUCHOMOŚCI WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW, NALEŻĄCE DO WOJEWÓDZKICH SAMORZĄDOWYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH, ODDANE PRZEZ WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE W UŻYTKOWANIE WIECZyste – CHARAKTERYSTYKA I STAN ZACHOWANIA

1. Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, ul. Mały Rynek 7 (dawne kolegium jezuickie)

Nr rej.: 156/55, wpis z dn. 04.03.1955 r.

Budynek powstał około 1698 r. w wyniku przebudowy i połączenia dwóch starszych kamienic (z końca XVI w.), z których zachodnią podarował Jezuitom w 1667 r. Jan Krzysztof Prószkowski (Georg Christoph von Proskau). We wschodniej kamienicy, nabytej przez zakonników w 1670 r., założyli oni aptekę. Ostatecznie, pod koniec XVII w., Jezuici połączyli obydwie kamienice i zaadaptowali je na pomieszczenia kolegium. W tym okresie powstał jednolity barokowy wystrój elewacji. Po kasacie zakonu w 1773 r. budynek przejęła administracja pruska (mieściły się w nim między innymi biura Regencji), a w 1837 r. został zakupiony przez miasto, które urządziło w nim szpital. Ostatecznie od 1932 r., po przeprowadzeniu prac remontowych, umieszczono w nim bibliotekę i Muzeum Miejskie. Po drugiej wojnie światowej, w czerwcu 1945 r., zaczęło w nim funkcjonować polskie Muzeum Miejskie, udostępnione publiczności 1 września 1946 r. W 1950 r. placówka przyjęła nazwę Muzeum Śląska Opolskiego.

Budynek dawnego kolegium gruntownie remontowano w latach 60. XX w. W latach 2005-2008 realizowano w ramach programu „Mons Universitatis” kompleksowy remont obiektu oraz przebudowę, polegającą na dostawieniu nowego pawilonu wystawienniczego. Po tych pracach stan techniczny obiektu jest bardzo dobry.

2. Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, ul. św. Wojciecha 13 (budynek administracyjny MŚO)

Nr rej.: 156/56, wpis z dn. 04.03.1955 r.

Kamienicę wzniesiono około 1818 r. Zachowała ona do dziś klasycystyczny charakter wystroju elewacji. Muzeum otrzymało budynek w 1980 r. Po pracach remontowych w latach 80. XX w. część pomieszczeń zajęły specjalistyczne pracownie muzealne, zaś na drugim piętrze umieszczono sale wystaw czasowych. W latach 2005-2008, w ramach projektu „Mons Universitatis”, przeprowadzono remont i modernizację budynku, między innymi połączono go z gmachem głównym Muzeum przeszklonym łącznikiem na poziomie piętra. W kamienicy mieszczą się pracownie oraz pomieszczenia administracyjne. Obiekt jest w bardzo dobrym stanie technicznym.

3. Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, ul. św. Wojciecha 9 (dawna kamienica czynszowa)

Nr rej.: 158/55, wpis z dn. 09.03.1955 r.

Dwupiętrowa kamienica z użytkowym poddaszem została wzniesiona około 1890 r. Była to od początku „czynszówka”, czyli dom zbudowany wyłącznie z myślą o wynajmie mieszkań. W latach 1902-1945 budynek należał do Johanna Nowaka, którego piekarnia mieściła się w sąsiednim domu nr 7. Oprócz charakterystycznego dla przełomu XIX i XX w. wystroju fasady, kamienica zachowała wiele oryginalnych elementów wewnątrz (klatka schodowa ze schodami miejscowego producenta, sanitariaty, ujęcia wody na piętrach, oryginalne wnętrza mieszkalne). Muzeum otrzymało kamienicę na własność w 2005 r.

Po remoncie, przeprowadzonym w latach 2005-2008 w ramach projektu „Mons Universitatis”, urządzono w kamienicy stałą ekspozycję wewnątrz mieszczkańskich z okresu 1890-1945. Stan techniczny obiektu jest bardzo dobry.

4. Budynek Galerii Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, ul. Ozimska 10 (dawna karczma).

Nr rej.: 2322/93, wpis z dn. 16.07.1993 r.

Murowany jednokondygnacyjny budynek karczmy, a później restauracji Kaiser Crone, z użytkowym poddaszem, przykryty naczółkowym dachem, wzniesiono w latach 30. XX w. W latach 1958-1992 mieściło się w nim Biuro Wystaw Artystycznych. W 1994 r. przejęło go Muzeum Śląska Opolskiego. Po pracach remontowych, na początku 2000 r., otwarto Galerię MŚO, w której skład wchodzi stała ekspozycja prac Jana Cybisa, a także sala wystaw czasowych. Stan techniczny obiektu jest po pracach remontowych dobry.

5. Budynek Muzeum Czynu Powstańczego, Góra Św. Anny, ul. Leśnicka 28 (dawny „Dom Polski” – Dom Związku Polaków w Niemczech). Oddział Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu

Nr rej.: 2276/91, wpis z dn. 08.07.1991 r.

Budynek powstał w XIX w. i mieścił karczmę. W 1936 r. został zakupiony przez Bank Słowiański w Berlinie dla potrzeb I Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech i do wybuchu wojny służył statutowym celom polskich organizacji z terenu Śląska Opolskiego. W czasie drugiej wojny światowej mieściła się w nim komendantura obozu pracy przymusowej dla Żydów, który powstał na Górze Św. Anny w związku z budową autostrady Berlin-Kraków. Po wojnie przejęto budynek na własność Skarbu Państwa. Po kapitalnym remoncie i rozbudowie w latach 1977-1980, budynek przekazano dla potrzeb Muzeum Śląska Opolskiego. Kolejne prace remontowe wykonano w latach 2005-2006, wtedy też zainstalowano w rotundzie nowoczesną Panoramę Powstań Śląskich oraz przeniesiono do budynków muzealnych Dział Przyrody MŚO.

Budynek dawnego Domu Polskiego, obecnie fragment zabudowań muzealnych, jest w dobrym stanie technicznym.

6. Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu – Park Etnograficzny, ul. Wrocławska 174.

Nr rej.: A-284/92, wpis z dn. 28.01.1992 r.

Park etnograficzny, otwarty oficjalnie w 1970 r., zajmuje obszar o powierzchni około 10 ha na terenie dawnej wsi Bierkowice, obecnie w granicach Opola. Zaprojektowany został w 1964 r. na pomieszczenie około 70 obiektów, obecnie znajduje się na jego terenie 56 zabytków budownictwa i architektury drewnianej z terenu czterech subregionów kulturowych Śląska Opolskiego. Są to między innymi: kościół z Gręboszowa pw. św. Katarzyny, zbudowany w 1613 r., wyposażony m.in. w unikalne epitafia chłopskie z lat 1786-1882, pochodzące z kaplicy cmentarnej w Ligocie k/Kluczborka; zagroda „opolska” z młynem wodnym z Siołkowic Starych i chałupą z Antoniowa (XVIII/XIX w.), z wnętrzem typowym dla początków XX w.; chałupa biedniacka z Wichrowa z około 1830 r., zakupiona wraz z oryginalnym jej wyposażeniem; zagroda „oleska” z pierwszej połowy XIX w., składająca się z pięciu obiektów – przykład zagrody „gburskiej”; kuźnia z Ziemielowic z 1726 r., wyposażona w oryginalne sprzęty i narzędzia, w której odbywają się pokazy rzemiosła kowalskiego. Stan techniczny obiektów zgromadzonych na terenie Parku jest ogólnie dobry, wymagający prowadzenia regularnych okresowych prac konserwacyjnych.

7. Zabytkowa chata w Kielczy, ul. Dobrego Pasterza 35. Oddział Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu.

Nr rej.: 1784/66, wpis z dn. 8.10.1966 r.

Drewniany budynek wzniesiony w konstrukcji zrębowej, z naczółkowym dachem krytym gontem, uważany jest za najstarszy zachowany na terenie gminy Zawadzkie dom wiejski. Zbudowany około 1831 r. z funduszy własnych księdza Franciszka Heisiga, służył miejscowej społeczności jako szpital dla ubogich. Od 1983 r. chata jest własnością Muzeum Wsi Opolskiej. Część wnętrza przeznaczona została na stałą ekspozycję etnograficzną, pozostałe pomieszczenia służą jako wiejski dom kultury i biblioteka. W 2011 r. uporządkowano otoczenie obiektu, którego stan techniczny jest dobry.

8. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Łambinowice, ul. Muzealna 4 (budynek główny).

Nr rej.: 1937/68, wpis z dn. 1.06.1968 r.

Budynek wzniesiono w latach 30. XX w. Mieściła się w nim komendantura niemieckiego poligonu w Lamsdorf, a w czasie drugiej wojny światowej administracja rozległych obozów jenieckich. W pobliżu zachował się budynek dawnej wartowni oraz zrekonstruowany barak Stalagu 318/VIII F/344 Lamsdorf. Zabudowa ta jest częścią Miejsca Pamięci Narodowej, obejmującego tereny obozów jenieckich i cmentarze od okresu wojny francusko-pruskiej (1870-1871) do czasów po drugiej wojnie światowej (1946). Budynek główny Muzeum kilkakrotnie modernizowano (w latach 1964, 1989-1993 oraz 2003-2004). Jest on w ogólnym stanie technicznym dobrym, z wyjątkiem piwnic, które wymagają remontu głównie ze względu na zawilgocenie fundamentów i ścian. Potrzebne jest także przystosowanie budynku dla potrzeb osób niepełnosprawnych (budowa windy).

Na lata 2017-2019 planuje się kompleksową przebudowę i modernizację siedziby muzeum oraz jej otoczenia, osuszenie fundamentów i piwnic budynku w celu poprawy stanu fizycznego obiektu, jego funkcjonalności oraz dostosowania do potrzeb zwiedzających.

9. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Opole, ul. Minorytów 3 (budynek administracyjny Muzeum).

Nr rej.: 2278/91, wpis z dn. 7.08.1991 r.

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych zajmuje od 1984 r. budynek, stojący na zrębach obiektu wzmiankowanego w XVIII w., w którym prawdopodobnie mieścił się areszt miejski, a w czasach nazistowskich – więzienie gestapo. W trakcie remontów

przeprowadzonych w latach 80. XX w. budynek ten został zmodernizowany i ma całkowicie przekształcone wnętrza oraz elewacje zewnętrzne. W 2006 r. zakończono remont generalny budynku, a w 2011 r. przebudowano galerię wystawienniczą. W 2015 r. wykonano dokumentację przebudowy budynku, w celu poprawy standardów opieki nad Miejscem Pamięci Narodowej, przechowywania zbiorów oraz zlikwidowania uciążliwości wynikających ze stanu technicznego (dużego zawilgocenia fundamentów i piwnic, braku strefy wejścia, szatni i toalet dla zwiedzających, istnienia przeszkód architektonicznych dla niepełnosprawnych, braku bezpośrednich połączeń komunikacyjnych między dwoma częściami tworzącymi obiekt).

W latach 2016-2018 planuje się częściową przebudowę wnętrza muzeum i jego otoczenia, osuszenie fundamentów i piwnic budynku w celu poprawy stanu fizycznego obiektu i jego funkcjonalności.

10. Budynek administracyjny Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu, ul. Piastowska 20 (willa – dawna siedziba łoży masońskiej „Psyche”).

Nr rej.: 2241/90, wpis z dn. 6.11.1990 r.

Neorenesansowa willa wzniesiona w końcu XIX w. została znacznie przekształcona w okresie po drugiej wojnie światowej (elewacje pozbawiono dawnej bogatej dekoracji sztukatorskiej, zmodernizowano wnętrza). Pierwotnie była siedzibą opolskiej łoży wolnomularskiej Loge Psyche, a w 1920 r. rezydowało tu dowództwo włoskich sił ekspedycyjnych, nadzorujących przebieg plebiscytu. WBP otrzymała willę w 1994 r. Mimo przekształceń budynek jest efektownym przykładem XIX-wiecznej architektury historyzującej. Remontowany po powodzi z 1997 r., z otoczeniem uporządkowanym m.in. w 2009 r., znajduje się w dobrym stanie technicznym. Na lata 2016/2017 planuje się odnowienie elewacji budynku.

11. Zespół zamkowo-parkowy w Rogowie Opolskim – Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu, Oddział w Rogowie Opolskim.

Nr rej.: 4/50, wpis z dn. 17.11.1950 r. (zamek); nr rej.: 202/88, wpis z dn. 9.01.1988 r. (park); nr rej.: 27/2004, wpis z dn. 27.04.2004 r. (dom w zespole zamkowo-parkowym, tzw. Kavalierhaus – „Dom Pod Kogutkiem”).

Podstawowy zrąb istniejącego obecnie zamku wzniesli u schyłku XVI lub w pierwszych dekadach XVII w. ówcześni właściciele dóbr, Rogojscy, przedstawiciele rodu wywodzącego się z Rogoźnik na Morawach, dobudowując dwa skrzydła do wcześniej

istniejącej prostokątnej wieży. W drugiej połowie XVIII w. dobra wraz z zamkiem nabył Karol Wilhelm von Haugwitz, którego potomkowie dzierżyli Rogów aż do 1945 r. W XIX i początkach XX w. nastąpiły zasadnicze przekształcenia zespołu zamkowego; wzniesiono skrzydło klasycystyczne, przekształcono obiekt w duchu neorenesansu, wokół zamku urządzono na bazie dawnego ogrodu okazały park krajobrazowy w stylu angielskim, w którym około 1915 r. zbudowano dom gościnny (tzw. Kavalierhaus) w stylu neogotyku i neorenesansu. Do parku prowadzą efektowne neobarokowe tarasy i wielobiegowe schody, zachowały się też fragmenty dawnej fosy z przerzuconym nad nią kamiennym mostem. Po drugiej wojnie światowej obiekt upaństwowiono, urządzając w nim przedszkole, a potem spichlerz, co doprowadziło zamek, uszkodzony w czasie działań wojennych w 1945 r., do ruiny. W 1965 r. przekazano zespół Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej. Od 1967 r. prowadzono generalny remont budynków, zakończony w połowie lat 70. XX w. W budynkach zamkowych znajduje się m.in. Oddział Zbiorów Zabytkowych, czytelnia i baza hotelowa. Duże remonty m.in. elewacji i dachów, wykonano w latach 2005-2006. W latach 2011-2012 prowadzono remonty przystosowujące dawny Kavalierhaus do funkcji hotelowych, remontowano też grobowiec rodziny von Haugwitz, gdzie przeniesiono na powrót szczątki dawnych właścicieli odnalezione na terenie cmentarza parafialnego.

Obiekt znajduje się w dobrym stanie technicznym. Jest to jeden z najlepiej utrzymywanych i zadbanej zespołów rezydencjonalnych na terenie województwa opolskiego. W okresie programowym planowane jest odnowienie elewacji budowli (2017/2018 r.), a także rewaloryzacja parku (2017-2018-2020 r.).

V.6. NIERUCHOMOŚCI WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW, NALEŻĄCE DO WOJEWÓDZKICH SAMORZĄDOWYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH, STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO – CHARAKTERYSTYKA I STAN ZACHOWANIA

1. Budynek Zespołu Szkół w Brzegu, ul. Ofiar Katynia 25 (dawny Szpital Miejski).

Nr rej.: 2261/91, wpis z dn. 15.05.1991 r.

Okazały budynek, wzniesiony w latach 80. XIX w. w stylu neorenesansowym, mieścił pierwotnie szpital miejski, a później m.in. szkołę garbarską. Po drugiej wojnie światowej stał się siedzibą szpitala powiatowego, a od 1967 r. – Liceum Medycznego, na bazie którego w 1994 r. powstał Zespół Szkół Medycznych, przemianowany w 2009 r. na Zespół Szkół. Budowla zbudowana została na rzucie litery „C”, z dwoma krótkimi skrzydłami oraz płytkim

ryzalitem na osi fasady, która zdobiona jest bogatą dekoracją sztukatorską oraz boniowaniem, z efektownym portalem głównego wejścia. Ryzalit zwieńczony jest pełną attyką z kolistym herbem miasta Brzeg na jej osi. W 2013 r. przeprowadzono remont generalny elewacji i poszycia dachowego, wykonano też izolację przeciwwilgociową przyziemia. Odtworzono liczne detale architektoniczne w technice tynkarskiej i sztukatorskiej (gzymsy, opaski okien, kapitele pilastrów, portale). Elewacje pomalowano zgodnie z wymogami konserwatorskimi.

Do 2020 r. planowane jest przeprowadzenie wymiany instalacji centralnego ogrzewania (szacowany koszt inwestycji to 310 000 zł).

2. Budynek Zespołu Szkół Medycznych im. J. Korczaka w Prudniku, ul. Piastowska 26 (dawna willa Fränklów).

Nr rej.: 2040/78, wpis z dn. 14.11.1978 r.

Budynek, określane zwykle jako pałac, wybudowała w 1873 r. fabrykancka rodzina Fränklów, jako jedną z kilku rezydencji własnych na terenie Prudnika. Budowla jest, obok willi Samuela Fränkla przy ul. Kościuszki, najbardziej efektowną realizacją typu pałacowego w Prudniku, wzniesioną w stylach historyzujących, z przewagą neorenesansu. W dobrym stanie zachował się zarówno bogaty wystrój elewacji, z finezyjną dekoracją sztukatorską i boniowaniem, jak i wnętrza ze sztukateriami, boazeriami i oryginalną stolarką. Do 1957 r. willa była w posiadaniu Zakładu Przemysłu Bawełnianego (spadkobiercy fabryki włókienniczej Samuela Fränkla); w tymże roku – po pracach remontowych – umieszczono w niej Szkołę Pielęgniarstwa, przekształconą wkrótce w Liceum Pielęgniarstwa. Po wielu przekształceniach, w 1996 r. utworzono Zespół Szkół Medycznych im. Janusza Korczaka, którą to nazwę, nieco zmienioną w 2002 r., przywrócono w 2014 r. Siedziba szkoły jest w ogólnie dobrym stanie technicznym. W latach 2006-2007 prowadzono prace konserwatorskie i remontowe, związane z renowacją stolarki drzwiowej, a także wykonaniem drenażu oraz izolacji przeciwwilgociowej i termicznej budynku. W 2011 r. z funduszy własnych Województwa Opolskiego wykonano dokumentację konserwatorską obiektu oraz remonty okien.

Do 2020 r. planowane są (w miarę otrzymywanych środków budżetowych) następujące prace remontowe i konserwatorskie: remonty pracowni zawodowych, wykonanie izolacji ścian budynku szkoły poniżej poziomu terenu wraz z drenażem opaskowym i odtworzeniem nawierzchni, prace konserwatorskie i restauratorskie stolarki drzwiowej i boazerii pomieszczeń (zgodnie z przygotowanym programem prac konserwatorskich i restauratorskich oraz dokumentacją badań odkrywkowych).

3. Budynek Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Opolu, ul. T. Kościuszki 14 (dawne Gimnazjum dla Dziewcząt).

Nr rej.: 2245/90, wpis z dn. 29.12.1990 r.

Budynek wzniesiono w latach 1894-1899 w stylu historyzującym z przewagą neogotyku, widocznego zwłaszcza w fasadzie i zwieńczeniu środkowego ryzalitu, a także w dekoracji obłożonych cegłą ścian pasami ornamentacyjnymi wykonanymi z glazurowanej cegły-zendrówki. Początkowo była to budowla wolnostojąca, przed pierwszą wojną światową, a następnie w okresie międzywojennym XX w. powiększona o dodatkowe skrzydła. Mieściło się w niej pierwotnie Gimnazjum dla Dziewcząt, Biblioteka wprowadziła się doń po 1982 r. W latach 2005-2007 wykonano remont generalny budynku, w ramach którego odnowiono elewacje, wymieniono dach, okna i stropy w kilku pomieszczeniach, a także przebudowano i osuszono piwnice. Po tych pracach stan techniczny obiektu jest dobry.

4. Zespół Szpitalny w Branicach, ul. Szpitalna 18 (Samodzielny Wojewódzki Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych im. Ks. Biskupa Józefa Nathana).

Nr rej.: 47/2006, wpis z dn. 15.05.2006 r.

W skład zespołu wchodzi jedenaście obiektów, wzniesionych w latach 1893-1933, oraz komponowana zieleń parkowa. Szpital powstał z inicjatywy i na skutek energicznej działalności ks. Josefa Martina Nathana, późniejszego biskupa ołomunieckiego, który dla celów budowy i utrzymania obiektu założył specjalną fundację, sprowadził też do Branic siostry z Zakładu Zgromadzenia Sióstr NMP z Raciborza (zwane Mariankami). W 1898 r. zakończono budowę małego klasztoru (dziś już nieistniejącego), który był załącznikiem szpitala. Do 1934 r. zbudowano kilkanaście obiektów szpitalnych i usługowych, w tym instytut badawczy. W latach 1929-1932 wzniesiono klasztor dla sióstr Marianek, z kościołem pw. Świętej Rodziny, którego wnętrze wzorowano na najstarszych bazylikach chrześcijańskich (np. bazylice św. Sabiny w Rzymie). Czworobok klasztorny zaprojektował architekt miejski Głubczyc, Paul Klehr. We wnętrzu świątyni, refektarzu klasztoru oraz w sali gimnastycznej znajduje się zespół cennych mozaik i polichromii, m.in. w stylu art déco. Pozostałe budynki wznoszono w różnych stylach (eklektyczny historyzm, secesja, modernizm). Aż do 1939 r. obiekty te były uzupełniane o nowe instalacje i dobrze utrzymane, a szpital ks. Nathana określano powszechnie jako „Miasteczko miłosierdzia”. Dla potrzeb szpitala zakupiono również kilka folwarków i pałac w Branicach, który w 1996 r. ostatecznie przeszedł na własność Gminy Branice. W czasie II wojny światowej zespół został poważnie zrujnowany,

m.in. przez pewien czas znajdował się na linii frontu (w 1945 r.). Po wojnie większość obiektów odbudowano, ale bez dbałości o zachowanie pierwotnych form (zespół znalazł się w rejestrze zabytków dopiero w 2006 r.). Dodatkowo w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia podzielono tereny szpitalne i budynki między różnych właścicieli. W 2004 r. stan finansowy szpitala był na tyle zły, że placówce groziła upadłość. W latach 2010-2013 przeprowadzono w niektórych obiektach duże prace remontowe i konserwatorskie, obejmujące m.in. pawilon K, salę gimnastyczną (gdzie założono ruchome ścianki chroniące polichromie) oraz kościół.

Do 2020 r. planowane jest wykonanie następujących prac: termomodernizacja pawilonów C, D, A, budynku administracji i dokończenie termomodernizacji pawilonu J, wykonanie zaleceń przeciwpożarowych (systemy oddymiania, instalacje hydrantowe, wydzielenie stref ogniowych itp.), wykonanie zaleceń sanitarno-epidemiologicznych, dostosowanie terenów zielonych, dróg wewnętrznych i chodników w szpitalu dla potrzeb pacjentów, wykonanie remontu kaplicy szpitalnej (odnowienie polichromii, witraży, wymiana okien itp.) oraz sali gimnastycznej (odnowienie polichromii, wymiana okien itp.).

5. Zespół zamkowo-parkowy w Korfantowie, ul. Wyzwolenia 11 (Opolskie Centrum Rehabilitacji w Korfantowie).

Nr rej.: 854/64, wpis z dn. 8.05.1964 r. (budynek bramny); zespół pałacowy: nr rej.: 855/64, wpis z dn. 8.05.1964 r. (oficyna); nr rej.: 155/49, wpis z dn. 10.03.1949 r. oraz 191/88, wpis z dn. 10.11.1988 r. (park).

Pierwotny późnorenesansowy pałac powstał około 1616 r. z fundacji Pilchnera, ówczesnego właściciela dóbr Friedland. Wzniesiono go w zachowanym do dziś rzucie złożonym z trzech skrzydeł, zamykających wewnętrzny dziedziniec. W następnych stuleciach majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli. Zabudowania pałacowe zostały poważnie przekształcone w wyniku przebudowy w XVIII w. i około 1819 r., która nadała im cechy neobarokowe. Obiekt przebudowano także w drugiej połowie XIX w. Obecnie pierwotny kształt przestrzenny pałacu jest zatarty przez liczne nowsze obiekty i znaczne przekształcenia starszych (np. dodanie do bryły pałacu galerii prowadzącej do nowego pawilonu). Obecnie z pierwotnego, późnorenesansowego wystroju pałacu zachowały się jedynie dwa portale (zewnątrzny i wewnętrzny). Wnętrza są całkowicie przekształcone. Charakterystycznym elementem dziedzińca jest dwukondygnacyjny krużganek przy skrzydle północnym. Od północy przylega do zabudowań pałacowych park krajobrazowy, założony w początkach XIX w., a przekształcony w drugiej połowie tego stulecia. Zespół został poważnie zniszczony po drugiej wojnie światowej. Jego odbudowę rozpoczęto w latach 60. XX w. W 1970 r.

przeniesiono do Korfantowa z Krowiarek koło Raciborza szpital rehabilitacyjny, powołując Wojewódzkie Sanatorium Rehabilitacyjno-Ortopedyczne, obecne Opolskie Centrum Rehabilitacji. W latach 2011-2014 zabudowania dawnego pałacu przeszły duże prace remontowe, z elementami przebudowy i rozbudowy, uporządkowano również teren parku. Po tych działaniach stan techniczny zespołu jest bardzo dobry.

Na lata objęte niniejszym Programem planowane są prace remontowo-budowlane przy drodze dojazdowej do pałacu, parkingu przypałacowym, chodnikach wokół budowli, a także w rejonie wejścia do pałacu.

6. Zespół pałacowo-parkowy w Mosznej, ul. Zamkowa 1 (Moszna Zamek Sp. z o.o.), ul. Zamkowa 1A (Centrum Terapii Nerwic Sp. z o.o.).

Nr rej.: 681/63, wpis z dn. 24.06.1963 r. oraz nr rej.: 1623/66, wpis z dn. 21.09.1966 r.

Pałac w Mosznej powstał w okresie od XVIII do początków XX w., być może w miejscu wcześniejszego założenia o charakterze rezydencjonalno-obronnym (?). Najstarszą część obecnie istniejącego obiektu (środkową) fundował po 1725 r. hr. Georg Wilhelm von Reisewitz, marszałek dworu króla Fryderyka Wielkiego. Barokowa budowla została w znacznym stopniu zniszczona pożarem w 1896 r., ale szybko ją odbudowano w pierwotnej postaci. Właścicielem majątku i pałacu był wówczas Franz Hubert Tiele-Winckler, potentat przemysłowy i jeden z najbogatszych ludzi ówczesnego Cesarstwa Niemieckiego, któremu cesarz Wilhelm II nadał tytuł hrabiowski, wprowadzając go w ten sposób w szeregi arystokracji. Franz Hubert nadał pałacowi obecnie istniejący kształt, powiększając dawną siedzibę von Reisewitza o neogotyckie skrzydło wschodnie z palmiarnią (powstało ono do 1900 r.), a w latach 1911-1913 – o neorenesansowe skrzydło zachodnie. W ten sposób powstała jedna z najpiękniejszych i największych (powierzchnia około 7000 m²) historyzujących rezydencji na ziemiach polskich. Bywał w niej przed pierwszą wojną światową cesarz Wilhelm II. W posiadaniu rodziny Tiele-Winckler obiekt pozostawał do 1945 r., kiedy ostatni jego właściciele uciekli w głąb Niemiec przed ofensywą Armii Czerwonej. Pałac nie ucierpiał w czasie drugiej wojny światowej, dzięki czemu zachowało się bardzo wiele oryginalnych detali architektonicznych oraz wiele elementów wyposażenia wnętrza, w tym wysokiego poziomu stolarka. Niezwykle bogatą, malowniczą bryłę budowli, najeżoną wieżami i wieżyczkami, otacza wspaniały 100-hektarowy park krajobrazowy z wartościowym układem wodnym, założony w miejscu starszego założenia geometrycznego, z alejami dębów i kasztanowców oraz skupiskami azalii i rododendronów. Od 1972 r. w pałacu mieściło się Centrum Terapii Nerwic, dla którego w latach 2011-2013 wybudowano nowe

pawilony w głębi parku, sam pałac i jego otoczenie przeznaczając na cele hotelowo-gastronomiczne oraz kulturalno-konferencyjne. W obrębie parku funkcjonuje również znana stadnina koni (założona w 1948 r.) oraz hipodrom. Duże prace remontowe prowadzono w pałacu w latach 2009-2010 (m.in. wymiana poszycia dachów).

Na lata 2016-2019 planuje się w obrębie zespołu: kompleksowe prace konserwatorskie przy elewacjach zewnętrznych (zarówno przy piaskowcowych okładzinach, jak i tynkach), prace konserwatorskie przy konstrukcjach pod roślinność (część zabytkowej małej architektury), izolacje fundamentów związane z zabezpieczeniem nowej elewacji i zabezpieczeniem piwnic pałacu przed przemakaniem, kompleksowe prace konserwatorskie z rewitalizacją tarasu w najstarszej części pałacu, kompleksowe prace konserwatorskie dotyczące stolarki drzwiowej i okiennej, remont fontanny przed pałacem (m.in. prace budowlane, sanitarne, instalacyjne, osprzęt), wymianę ogrodzenia wokół zespołu, wymianę (remont) oświetlenia zewnętrznego pałacu oraz terenu wokół budowli, modernizację istniejącej instalacji oświetleniowej zewnętrznej, prace dotyczące zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektu, częściowe zagospodarowanie terenu (elementy małej architektury, gospodarka drzewostanem i szatą roślinną), remont stawu Kalusznik, budowę hangaru, przebudowę budynku dawnej przepompowni, dalsze działania przy przebudowie pałacu na cele hotelowo-gastronomiczne, wykonanie nawierzchni mineralnych dla ruchu pieszego, wykonanie trawników, wykonanie boiska do siatkówki, kortu tenisowego i parkingu, podłączenie obiektu do gminnej sieci wodociągowej.

7. Zespół pałacowo-parkowy w Woskowicach Małych (Ośrodek Leczenia Odwykowego).

Nr rej.: 1054/65, wpis z dn. 10.06.1965 r. (pałac); nr rej.: 58/81, wpis z dn. 13.07.1981 r. (park).

Obecnie istniejący pałac powstał około 1800 r. z fundacji ówczesnych właścicieli Woskowic, rodziny Kalckreuthów, na miejscu wcześniej istniejącej siedziby dworskiej. W 1829 r. majątek zakupiła rodzina von Loesch, która utrzymała go aż do końca drugiej wojny światowej. W latach 1872-1874 oraz 1912 budowla została przekształcona w okazałą eklektyczną rezydencję, z przewagą stylu neogotyckiego. Po wojnie zespół przejęło państwo polskie. W 1946 r. w pałacu otwarto Państwowy Dom Dziecka, a w 1960 r. umieszczono tam Zakład Odwykowego Leczenia Alkoholików, przekształcony w 1998 r. w Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, przemianowany następnie w Ośrodek Leczenia Odwykowego. Pałac wzniesiony jest na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, przykryty wysokim dwuspadowym dachem z lukarnami. Korpus budowli uzupełniają potężny ryzalit w

fasadzie głównej, z neogotyckim szczytem schodkowym, a także dostawiona z boku efektowna wieża. Asymetrycznie usytuowane wejście zostało w 1912 r. uzupełnione o neoklasycystyczny ganek. W części pomieszczeń zachowany jest oryginalny wystrój sztukatorski i sklepienia, a także elementy wyposażenia (boazeria, kominek, stolarka drzwiowa w tzw. Sali Biesiadnej). W piwnicach zachowane są sklepienia pochodzące prawdopodobnie ze starszego dworu. Pałac otoczony jest przez rozległy park krajobrazowy z układem wodnym.

W latach 2016-2019 planowane są remont i przebudowa wieży, wraz z budową windy, w celu przystosowania obiektu dla osób niepełnosprawnych i wymogów ochrony przeciwpożarowej, renowacja wnętrza pałacu, a także rewitalizacja parku z budową dróg wewnętrznych.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – ANALIZA SWOT

Ilość, jakość i różnorodność kulturowego dziedzictwa Śląska Opolskiego, w połączeniu z walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi, sytuuje ten region w czołówce krajowej, jeśli chodzi o realne i perspektywiczne możliwości wykorzystania tego potencjału w zrównoważonym, wszechstronnym rozwoju. Bogata i burzliwa historia pozostawiła tutaj materialne świadectwa wielu kultur, grup etnicznych i kilku narodowości, jednocześnie właśnie na Opolszczyźnie zachowały się najlepiej swoiste cechy regionalnej kultury, zatarte już na sąsiednich ziemiach Śląska (kilka lokalnych odmian gwary, zwyczaje, stroje). Zachowały się również unikatowe wartości kulturowe wsi, począwszy od układów przestrzennych i historycznych typów zagród wiejskich, a skończywszy na niezmiennym od wieków kultywowaniu gospodarności i porządku (zauważalnym natychmiast, nawet dla osób, które tylko tranzytem mijają Opolszczyznę) oraz wyjątkowo silnym przywiązaniu do lokalnych tradycji i zwyczajów. Jeden z najwcześniej zurbanizowanych rejonów ziem polskich przechował również (w stanie wyjątkowo dobrym) średniowieczne układy miejskie, a liczne zachwycające rezydencje (pałace i dwory) czasów nowożytnych tworzą zespół tylko nieznacznie mniejszy od zespołu pałaców województwa dolnośląskiego. Wszystkie te cechy regionalnej kultury ułatwiają promocję Śląska Opolskiego, jako regionu pełnego atrakcji wyjątkowych, których w innych miejscach nie zobaczymy. Sprzyja temu również korzystne, przygraniczne położenie oraz przebiegająca przez teren Opolszczyzny autostrada A4, jedna z najważniejszych arterii komunikacyjnych Europy Środkowej.

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami włączyła władze samorządowe wszystkich szczebli w proces ochrony dziedzictwa kulturowego. Daje się zauważyć powolny, ale systematyczny proces doceniania tej problematyki przez władze lokalne, które w przytłaczającej większości doprowadziły już do identyfikacji zasobu zabytkowego i jego stanu na swoim terenie (czyli do sporządzenia gminnych ewidencji zabytków). Coraz więcej gmin uchwała też programy opieki nad zabytkami, stara się zatem kształtować własną politykę konserwatorską, która zastępuje dawną tendencję do pozbywania się przez sprzedaż w ręce prywatne „kłopotliwych” i generujących wydatki obiektów. W tej chwili dostrzega się, że są one często fundamentami miejscowej tożsamości i najbardziej rozpoznawalnymi na zewnątrz znakami miejsca.

Na liście Pomników Historii figurują już w tej chwili trzy zabytki z województwa opolskiego, w tym dwa wielkoobszarowe (Góra Świętej Anny i stare miasto w Paczkowie). W niniejszym Programie, podobnie jak w poprzednich, postuluje się wystąpienie z wnioskami o wpis na listę kolejnych unikatowych zabytków: zespołu staromiejskiego w Byczynie, zespołu klasztornego z układem ruralistycznym w Jemielnicy, kościoła w Małujowicach czy katedry Św. Krzyża w Opolu. Nie bez znaczenia jest fakt, że wszystkie wymienione zespoły są dobrze zachowane i utrzymane.

Trwają obecnie prace nad dokumentami, umożliwiającymi powołanie parków kulturowych w Nysie i Brzegu.

Bardzo zróżnicowany jest stan zespołów rezydencjonalnych (pałacowo-parkowe i dworsko-parkowe) oraz rezydencjonalno-obronnych (zamki). Generalnie najlepiej mają się te z nich, które znajdują się we władaniu albo współwładaniu instytucji samorządowych, a jest wśród nich kilka obiektów-wizytówek regionu (zespół pałacowo-parkowy w Mosznej, zamek w Brzegu czy Wieża Piastowska w Opolu). Zabytki te, utrzymywane w dobrym stanie, są wizytówkami regionu. Również część zabytkowych zespołów pałacowych i dworskich, będących aktualnie własnością prywatną (np. Pietrowice Nyskie, Ściborze, Biestrzykowice, Jamy, Miejsce) jest po albo w trakcie prac remontowo-konserwatorskich, prowadzonych zgodnie z zaleceniami OWKZ. Nie zmienia to faktu, że większość obiektów tego typu, która po 1989 r. stała się własnością prywatną, jest nadal w złym stanie technicznym, w niektórych przypadkach jeszcze gorszym, niż w chwili ich przejmowania. Przykładem może być zamek w Głogówku, który ostatnio odzyskał samorząd lokalny. Według zestawień OWKZ prawie połowa założeń rezydencjonalnych w regionie jest pod względem konserwatorskim zagrożona, a wśród nich przytłaczającą większość stanowią obiekty będące własnością prywatną. Część z nich generuje problemy konserwatorskie, wynikające w jakimś stopniu z

braku więzi emocjonalnej nowych właścicieli z nabytymi nieruchomościami oraz częstym ich traktowaniem wyłącznie jako lokaty kapitału. Obiekty takie, zwykle ogrodzone i opatrzone tablicami „Własność prywatna – wstęp wzbroniony”, wyłączone są z przestrzeni publicznej, a stan taki utrwała się w miarę ciągnących się prac remontowych, niekiedy zwykłych działań pozorowanych. W sposób oczywisty stanowi to zubożenie potencjału kulturowego i turystycznego regionu (najlepszym przykładem jest w tym kontekście zespół pałacowo-parkowy w Niewodnikach). Dlatego samorząd województwa powinien wspierać działania tych samorządów lokalnych, które chcą utrzymać lub odzyskać dla miejscowych społeczności zabytkowe rezydencje, ponieważ jest to najlepsza droga do przywrócenia albo nadania im społecznego znaczenia, z pożytkiem dla całego regionu oraz samych obiektów, które w obecnym stanie prawnym pozbawione są praktycznie opieki konserwatorskiej.

W przeciwieństwie do obiektów rezydencjonalnych, ogólny stan zabytkowych założeń urbanistycznych i ruralistycznych można określić jako dobry, w czym zdecydowanie pomaga tradycyjnie zakorzenione wśród mieszkańców Opolszczyzny poczucie gospodarności oraz obowiązku utrzymywania czystości i porządku. Powinny być kontynuowane i rozszerzane działania w kierunku ochrony klimatu kulturowego i ładu przestrzennego wsi opolskiej, tym bardziej, że zidentyfikowany, a także zwaloryzowany już został zasób najcenniejszych założeń wiejskich, co jest podstawą budowania wokół nich programów zachowania, naprawy i promocji ich unikatowych wartości. Mimo zdarzających się przypadków inwestycji, które naruszają tradycyjny krajobraz miejski i wiejski, stan jego zachowania i pielęgnowania trzeba ocenić wysoko. Oprócz działań administracyjnych jest to wynik relatywnie wysokiego (w stosunku do innych regionów) przywiązania społeczności i samorządów lokalnych do tradycyjnego ładu przestrzennego i estetyki krajobrazu Śląska Opolskiego.

W ostatnich latach systematyczne działania przyczyniły się również do znacznej poprawy stanu reliktyw twierdz Nysa i Koźle, co jest ze wszech miar korzystne, z uwagi na lawinowo rosnące zainteresowanie tego typu obiektami.

W ogólnie dobrej kondycji znajdują się obiekty sakralne, pozostające w ciągłym użytkowaniu i otoczone opieką miejscowych społeczności. Ciągłym i baczny monitoringiem należy w tym zakresie otaczać kościoły i kaplice drewniane. Dotyczy to zwłaszcza zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych.

Są już dostępne przewodniki i foldery promujące zabytki techniki województwa opolskiego, nadal jednak istnieje konieczność ich specjalistycznej inwentaryzacji, weryfikacji i waloryzacji (według jednolitych kryteriów – w sposób podobny do przeprowadzonej waloryzacji wsi). Niektóre z nich (np. Huta Kluczborska w Zagwizdzu, zespół około 20

szybowych wapienników na terenie gminy Gogolin, nazwanych „śląskimi białymi piramidami”) powinny być objęte wyższymi formami ochrony (parki kulturowe).

Na ogólną liczbę 71 gmin na terenie województwa, Gminne Ewidencje Zabytków ma 67, co jest jednym z najwyższych współczynników w kraju. Natomiast Gminne Programy Opieki nad Zabytkami mają 53 gminy oraz 3 powiaty (opolski, strzelecki i kędzierzyński). Wszystkie gminy mają Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, uwzględniające problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego.

Reasumując, stan zasobu dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego jest zróżnicowany, ale ogólnie lepszy od diagnozowanego w poprzednim Programie Opieki nad Zabytkami, do czego niewątpliwie przyczyniła się poprawa podejścia samorządów lokalnych do problematyki dziedzictwa, a także szersze możliwości występowania o dotacje na remonty i prace konserwatorskie obiektów i zespołów zabytkowych. Istnieje jednak nadal szereg czynników utrudniających efektywność działań. Należą do nich:

- luki planistyczne, zwłaszcza brak pełnego pokrycia terenu wielu gmin miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- braki w zakresie dokumentów podstawowych: Gminnych Ewidencji Zabytków oraz Gminnych i Powiatowych Programów Opieki nad Zabytkami. Istnienie aktualnych dokumentów powinno być egzekwowane jako warunek konieczny przy rozpatrywaniu składanych przez samorzady lokalne wniosków o dofinansowanie, których zakres obejmuje elementy dziedzictwa kulturowego,
- bardzo utrudnione możliwości egzekwowania zobowiązań prywatnych właścicieli zabytków, podjętych przy ich nabyciu. Niektóre z tych nieruchomości tworzą enklawy zamknięte, wyłączone z przestrzeni społecznej, które nie zachęcają do pozytywnego rozpatrywania wniosków o dotowanie ich utrzymania ze środków publicznych,
- silna presja lobby inwestorskiego, zwłaszcza w sprawach lokowania nowych obiektów,
- słaby poziom dotowania prac remontowo-konserwatorskich, częściowo tylko rekompensowany dofinansowaniem zewnętrznym,
- wymagający poprawy stan podstawowego rozpoznania, inwentaryzacji i naukowego badania zasobu, np. w zakresie dziedzictwa niematerialnego czy zabytków techniki.

Oprócz tego, w okresie objętym Programem wskazana będzie intensyfikacja działań w zakresie szerokiej promocji dziedzictwa i kultury Śląska Opolskiego. Jednym z obiektów dobrze nadających się do prowadzenia działań promocyjnych, jest zespół pałacowo-parkowy

w Mosznej. Już obecnie jest to jeden z najbardziej rozpoznawalnych obiektów Opolszczyzny, który może być zarówno scenerią najwyższej rangi wydarzeń kulturalnych, znakomitym planem teatralnym, filmowym i telewizyjnym, jak również miejscem międzynarodowych rokowań, negocjacji i konferencji na wysokim szczeblu, nic przy tym nie tracąc z walorów bardziej lokalnego ośrodka kultury. Inne obiekty, które można wykorzystać do prowadzenia działań promujących dziedzictwo regionu to Ostrówek w Opolu, zamek w Brzegu, zespół zamkowo-parkowy w Rogowie Opolskim, park w Pokoju, Góra Świętej Anny, a także rynki miast historycznych, takich jak Opole, Nysa, Brzeg, Paczków, Głubczyce i inne. Wszystkie te obiekty i przestrzenie umożliwiają tworzenie ofert tematycznych, skierowanych w stronę turysty bardziej wybrednego, miłośnika i znawcy sztuki i kultury wysokiej (wystawy, koncerty, cykliczne konkursy i festiwale), który będzie skłonny spędzić więcej czasu, aby głębiej wniknąć w atmosferę miejsc, które zobaczy tylko tutaj. Rynki miejskie można wykorzystać w celach promocyjnych, jako przestrzenie wystawiennicze, oraz informacyjnych (dotyczących wydarzeń związanych z szeroko pojętym dziedzictwem kulturowym).

Opole, Muzeum Wsi Opolskiej,
fot. C. Hadamik.

Michalice, wnętrze kościoła,
fot. C. Hadamik.

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Silne poczucie tożsamości, wewnątrzregionalnej więzi i patriotyzmu lokalnego. 2. Relatywnie wysoki, historycznie uwarunkowany poziom kultury materialnej i niematerialnej regionu. 3. Silne poczucie i tradycje gospodarności, porządku, estetyki i ładu przestrzennego. 4. Wielokulturowość i poszanowanie tradycji oraz gwar lokalnych. 5. Mocne więzy kulturowe i historyczne z 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zbyt pochopne sprzedawanie obiektów zabytkowych w ręce prywatnych inwestorów, nie zawsze zainteresowanych stanem obiektu, przy braku mechanizmów dofinansowań pozytywnie ocenianych działań. 2. Niska wiedza i świadomość części właścicieli obiektów zabytkowych o roli dziedzictwa i możliwościach tkwiących w poprawnym wykorzystaniu atutów stąd wynikających.

<p>regionami sąsiadującymi (polskimi i czeskimi) – duże możliwości współpracy interregionalnej i transgranicznej.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Korzystne położenie regionu pod względem geograficznym i gospodarczym. 7. Gęsta i zadbaną sieć dróg i linii kolejowych, z autostradą A4 jako osią komunikacyjną. 8. Duże nasycenie obszaru województwa zespołami i obiektami zabytkowymi, w tym szczególnie duży odsetek zespołów i zabytków wysokiej klasy. 9. Unikalna pozycja wsi opolskiej, z uwagi na najlepiej zachowane historyczne układy przestrzenne i gwary oraz kultywowane tradycje. 10. Duża liczba dobrze zachowanych, niezakłóconych średniowiecznych układów urbanistycznych. 11. Wyjątkowo duża liczba zespołów rezydencjonalnych, będący jednym z podstawowych wyróżników kulturowych regionu. 12. Duże, gęste skupiska obiektów i zespołów zabytkowych, dające szerokie możliwości organizowania szlaków i infrastruktury turystycznej. 13. Nieograniczona możliwość tworzenia szlaków tematycznych, skierowanych nie tylko w stronę turysty masowego, ale też koneserów i znawców kultury i dziedzictwa kulturowego. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Niedostateczny poziom wiedzy inwestorów i projektantów o obiektach zabytkowych, skutkujący lekceważeniem prac badawczych oraz przedstawianiem projektów rażąco naruszających istotne wartości zabytków i ich otoczenia. 4. Luki w planowaniu przestrzennym oraz podstawowych ewidencjach zabytków i programach opieki nad zabytkami. 5. Zbyt słaba i niesystematyczna dążność do rozwijania i pogłębiania wiedzy o zasobie kulturowym regionu oraz poszczególnych jego elementach. 6. Niewykorzystany w pełni potencjał wyższych uczelni w badaniach nad dziedzictwem kulturowym regionu. 7. Brak długofalowych programów prowadzenia i finansowania badań oraz promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego. 8. Słabo jeszcze wykorzystywane możliwości promocji dziedzictwa Śląska Opolskiego w mediach, internecie itp. 9. Zbyt mało intensywna edukacja regionalna, brak podręczników historii i kultury regionu, zbyt mało filmów i audycji poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego, również na antenach ogólnopolskich.
---	---

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dalszy postęp w dostępie do środków finansowych na poprawę stanu obiektów zabytkowych – fundusze unijne, samorządowe, partnerstwo prywatno-publiczne. 2. Kontynuacja wdrożonych programów ochrony dziedzictwa kulturowego (np. odnowa wsi, ochrona zabytków architektury drewnianej). 3. Rozwój lokalnych inicjatyw społecznych i organizacji pozarządowych, zajmujących się problematyką opieki nad zabytkami. 4. Postępy w zakresie ochrony i zagospodarowania obiektów zabytkowych przez samorządy lokalne. 5. Włączenie problematyki ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego do strategicznych programów regionalnych. 6. Ciągła i aktywna promocja regionu i różnych aspektów jego dziedzictwa. 7. Możliwość szerokiego promowania dziedzictwa kulturowego przy okazji 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Słabe zainteresowanie inwestorów miejscowych inwestowaniem w ochronę, utrzymanie i rewitalizację obiektów zabytkowych. 2. Często niejasne cele inwestorów zewnętrznych, traktujących np. kupno obiektów zabytkowych wyłącznie jako lokatę kapitału. 3. Uleganie naciskom części lobby inwestycyjnego, ignorującego konieczność ochrony dziedzictwa kulturowego. 4. Odpływ ludności z regionu, co dotyczy głównie ludzi kreatywnych, wykształconych i wysoko kwalifikowanych. 5. Wysoki poziom bezrobocia w regionie. 6. Ciągłe niewystarczające zabezpieczenie przeciwpowodziowe. 7. Luki w systemie prawnym regulującym ochronę dziedzictwa, trudności w egzekwowaniu obowiązujących przepisów prawa. 8. Niedostateczne wykorzystywanie przez właścicieli zabytków dostępu do funduszy

<p>ogólnopolskich imprez masowych (np. corocznego Festiwalu Polskiej Piosenki).</p> <p>8. Poprawa infrastruktury komunikacyjnej.</p> <p>9. Intensyfikacja promocji dziedzictwa kulturowego w mediach i na portalach internetowych.</p> <p>10. Współpraca interregionalna i transgraniczna z sąsiadującymi regionami Polski i Czech.</p> <p>11. Wzrastająca rola cyklicznych wydarzeń międzynarodowych, ogólnopolskich i regionalnych, promujących dziedzictwo (np. EDD).</p>	<p>europejskich.</p> <p>9. Niestabilne finansowanie prac inwentaryzacyjnych i badawczych przy obiektach zabytkowych.</p> <p>10. Luki w rozpoznaniu podstawowym i inwentaryzacji zasobu dziedzictwa kulturowego.</p>
--	---

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO NA LATA 2016-2019

VII.1. Cele, priorytety i planowane działania

Proponuje się utrzymanie celów i kontynuację działań, sformułowanych w Programach opieki na lata 2007-2010 oraz na lata 2011-2014, podjętych z powodzeniem przez Samorząd Województwa oraz samorządy i społeczności lokalne. Niektóre z postulowanych w obydwu Programach inicjatyw już zakończyły się sukcesem (np. wpisy na listę Pomników Historii zespołu kościoła farnego w Nysie oraz zespołu staromiejskiego w Paczkowie), inne są kontynuowane w sposób ciągły lub cykliczny. W związku z ogólnie dobrą sytuacją ekonomiczną kraju, możliwe jest sukcesywne poszerzanie zakresu merytorycznego i rzeczowego proponowanych działań, szczególnie w kierunku większej dbałości o włączanie do ich animowania społeczności i środowisk lokalnych oraz organizacji społecznych i pozarządowych, a także poszerzania zakresu współpracy interregionalnej i transgranicznej. W związku z tym, proponowane modyfikacje polegają nie tyle na zmianach, ile na poszerzeniu zakresu działań, bazujących na niezmiennych priorytetach, określonych w poprzednich Programach.

W sposób szczególny powinny być promowane działania wokół tych wartości kulturowych regionu, które można określić jako unikatowe lub wyjątkowe w skali krajowej i międzynarodowej. Należy do nich bez wątpienia fenomen kulturowy wsi opolskiej, w jego szerokim zakresie, od doskonale zachowanych rozplanowań ruralistycznych, tradycji porządku i gospodarności, po skrzętnie zachowywaną obyczajowość i – w niektórych rejonach – czystość lokalnych odmian gwary śląskiej. Innym przykładem może być wyjątkowo wielkie nasycenie terenów Śląska Opolskiego relikami i śladami osadnictwa z wszystkich epok i okresów pradziejów oraz średniowiecza, dziedzictwo archeologiczne

związane z rolą Bramy Morawskiej, jako jednego z najdogodniejszych i stale wykorzystywanych przejść przez łańcuchy górskie Środkowej Europy.

Oprócz dalszego wspierania rewaloryzacji i rewitalizacji zespołów i obiektów architektury z otoczeniem, proponuje się zwrócenie szczególnej uwagi na zabytki archeologiczne, zwłaszcza te, które mają własną formę krajobrazową (głównie grodziska). Ich uwzględnienie w projektach zagospodarowania turystycznego przyczyni się do powstrzymania procesów degradacji wielu z nich, może je również uchronić przed szkodliwą działalnością tzw. poszukiwaczy. Równie ważne są w tym przypadku projekty informacyjne i edukacyjne, skierowane zarówno do turystów i gości, jak również do lokalnych społeczności.

U podstaw wielu proponowanych działań tkwi przekonanie, że obiekty i zespoły zabytkowe oraz obszary dziedzictwa chronionego to struktury skierowane w równą mierze w stronę gości i turystów, co i w stronę lokalnych społeczności. Właściwa ich rewaloryzacja i rewitalizacja oznacza podniesienie jakości przestrzeni kulturowej, co ma bezpośredni wpływ na wzrost poziomu satysfakcji oraz jakości życia mieszkańców. Dlatego należy dążyć do utrzymania jak największej liczby zabytków w przestrzeni publicznej, w której zawsze będą one miały gwarancje poprawnego funkcjonowania i utrzymania, a w przypadkach koniecznych do stosowania zasad partnerstwa publiczno-prywatnego, w celu zapewnienia społecznej partycypacji w funkcjonowaniu obiektów, które często współdecydują o kulturowej tożsamości lokalnych społeczności.

Założenia oparte są ponadto o wnioski wynikające z analizy stanu zasobu zabytkowego, a także jego porównania ze stanem poprzednim, zarejestrowanym w Programie na lata 2011-2014 oraz w Sprawozdaniu z jego realizacji w latach 2011-2012.

VII.2. Założenia Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2016-2019

CEL STRATEGICZNY I: UTRZYMANIE I ZARZĄDZANIE ZASOBEM REGIONALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Priorytet I. Realizacja zadań własnych Samorządu Województwa.

Działania:

1. Realizacja działań wynikających z Programu opieki nad zabytkami oraz ich systematyczny monitoring.
2. Monitoring oraz realizacja niezbędnych prac budowlanych i konserwatorskich w obiektach zabytkowych, do których tytuł prawny ma Województwo Opolskie.

3. Zlecenie lub dofinansowywanie prac studialnych, projektowych i badań konserwatorskich, w tym opracowania studiów waloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie województwa opolskiego.
4. Monitoring stanu najważniejszych obiektów wpisanych do rejestru zabytków.
5. Kontynuacja dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, z budżetu Samorządu Województwa Opolskiego.
6. Ustanowienie święta promującego dziedzictwo kulturowe w regionie – Opolskich Dni Dziedzictwa realizowanych w ramach ogólnopolskiego i europejskiego projektu Europejskich Dni Dziedzictwa (współpraca z Narodowym Instytutem Dziedzictwa i korzystanie z możliwości finansowych instytucji na promocję wydarzenia). W realizacji tego zadania postuluje się nawiązanie współpracy w ramach patronatów honorowych z: Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska, Wojewódzkim Funduszem Ochrony Środowiska, Kurią Biskupią itp. Warto pomyśleć o stworzeniu profilu wydarzenia na mediach społecznościowych.
7. Ustanowienie w ramach Opolskich Dni Dziedzictwa konkursu regionalnego na najlepsze projekty edukacyjne promujące dziedzictwo kulturowe. W celu pozyskania środków na nagrody finansowe w konkursie, postuluje się poszukanie sponsora strategicznego konkursu.
8. Koordynacja realizowanych zadań jednostek Samorządu Województwa Opolskiego i przemyślane łączenie ich z promocją dziedzictwa (m.in. promocja dziedzictwa poprzez sport, przyrodę, teatr, filharmonię, muzea itp.).

Priorytet II. Odnowa wsi w kontekście poprawy stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego.

Działania:

1. Wspieranie działań w zakresie rewitalizacji wsi oraz rewaloryzacji historycznych układów ruralistycznych, a także badań i studiów nad historycznymi układami wsi opolskiej, w tym kontynuacja prac nad i inwentaryzacją i waloryzacją zabytkowego zasobu wsi, rozpoczętych w 2008 r.
2. Promocja wsi opolskiej jako zjawiska wyjątkowego w skali kraju, w tym promocja agroturystyki prowadzonej na bazie obiektów zabytkowych (kontynuacja).

3. Działania na rzecz dziedzictwa niematerialnego wsi opolskiej, w tym wspieranie lokalnych inicjatyw kulturalnych, promocja i wspieranie zachowania regionalnego folkloru oraz gwary.
4. Wspieranie projektów wpisujących się w tradycyjny krajobraz i zabudowę wsi opolskiej (kontynuacja).
5. Popieranie i rozpowszechnianie dobrych praktyk w zakresie dbałości o dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze wsi.
6. Kontynuacja konkursu „Piękna wieś opolska”, a także działania na rzecz przystąpienia do projektu „Sieć najciekawszych wsi w Polsce” oraz zwiększenia w nim udziału wsi opolskich.
7. Wspieranie dążeń do objęcia wyższymi formami ochrony unikalnych na terenie Polski historycznych układów ruralistycznych (np. Jemielnica, Księżę Pole, Stary Paczków).

Priorytet III. Rewaloryzacja i rewitalizacja miast.

Działania:

1. Wspieranie działań w zakresie rewaloryzacji i rewitalizacji miast, prowadzonych na podstawie kompleksowych studiów historyczno-urbanistycznych, w tym zachowania najcenniejszych układów urbanistycznych, o genezie średniowiecznej (kontynuacja).
2. Wspieranie działań na rzecz odtwarzania dawnych osi kompozycyjnych i powiązań widokowych.
3. Wspieranie rewitalizacji i poszukiwania nowych funkcji dla zdegradowanych obszarów przemysłowych i powojсковych (kontynuacja).
4. Wspieranie działań zmierzających do eliminowania z krajobrazów miejskich obszarów niezagospodarowanych, dezintegrujących przestrzeń urbanistyczną (kontynuacja).
5. Inicjowanie i wspieranie promocji historycznych miast Śląska Opolskiego, jako fragmentu regionu, który był w średniowieczu kolebką i wzorcem urbanizacji Królestwa Polskiego.
6. Zainicjowanie i wsparcie programu inwentaryzacji dziedzictwa kultury współczesnej (po 1945 r.), a także wspieranie inicjatyw służących zachowaniu i popularyzacji najwybitniejszych dzieł kultury współczesnej (np. publikacje, wystawy).

Priorytet IV. Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Działania:

1. Wspieranie działań na rzecz kompleksowej ochrony dziedzictwa archeologicznego w połączeniu ze środowiskiem przyrodniczym (kontynuacja).
2. Wspieranie archeologicznych prac badawczych i inwentaryzacyjnych (kontynuacja).
3. Wspieranie promocji dziedzictwa archeologicznego oraz działań edukacyjnych na rzecz zabytków archeologicznych (kontynuacja).
4. Inicjowanie oraz wspieranie inicjatyw mających na celu zagospodarowanie turystyczne pojedynczych obiektów archeologicznych o własnej formie krajobrazowej oraz ich zgrupowań, poprzez publikacje i tworzenie szlaków kulturowych (np. szlak średniowiecznych fortyfikacji i siedzib obronnych nyskiego księstwa biskupów wrocławskich).
5. Zainicjowanie i wsparcie finansowe popularnonaukowej publikacji „Grodziska Śląska Opolskiego”.

Priorytet V. Rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa.

Działania:

1. Wspieranie i promocja tworzenia lokalnych izb o charakterze muzealnym (kontynuacja).
2. Wspieranie działań na rzecz adaptacji nieruchomości zabytków techniki wraz ze zgromadzonymi tam zabytkami ruchomymi na lokalne muzea techniki (kontynuacja).
3. Dofinansowywanie prac konserwatorskich przy budynkach i zbiorach muzealnych (kontynuacja).
4. Dofinansowywanie szczególnie cennych ekspozycji muzealnych (kontynuacja).
5. Wspieranie modernizacji budynków muzealnych wraz z przystosowywaniem ich do potrzeb niepełnosprawnych zwiedzających (kontynuacja).
6. Wspieranie wydawnictw muzealnych, katalogów i przewodników po zbiorach (kontynuacja).
7. Zainicjowanie i wsparcie finansowe popularnonaukowej publikacji „Skarby muzeów województwa opolskiego”.

Priorytet VI. Rozwój instytucji opieki nad zabytkami.

Działania:

1. Wspieranie organizacji pozarządowych (stowarzyszeń, fundacji itp.) zajmujących się opieką nad zabytkami, a także promocją i edukacją w zakresie dziedzictwa kulturowego (kontynuacja).

2. Wspieranie współdziałania instytucji zajmujących się zwalczaniem nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu zza granicy zabytków oraz zwalczaniem przestępczości przeciwko dobrom kultury (kontynuacja).
3. Promowanie instytucji oraz podmiotów gospodarczych zajmujących się systemami zabezpieczeń przeciwwłamaniowych i przeciwpożarowych, szczególnie w odniesieniu do obiektów architektury drewnianej (kontynuacja).
4. Wspieranie organizacji skupiających i mobilizujących lokalne społeczności do działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego (kontynuacja).
5. Aktywizacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, poprzez udzielanie kompleksowych informacji na temat możliwości inwestycyjnych (kontynuacja).
6. Organizacja szkoleń dla pracowników instytucji i departamentów związanych z ochroną i kształtowaniem krajobrazu kulturowego, umożliwianie udziału w szkoleniach zewnętrznych (kontynuacja).
7. Wspieranie działań społecznych opiekunów zabytków (kontynuacja).
8. Kontynuacja współpracy z uczelniami wyższymi, wspieranie działań i prac badawczych związanych z konserwacją zabytków i ochroną krajobrazu kulturowego.

CEL STRATEGICZNY II: OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.

Priorytet I. Dziedzictwo kulturowe jako czynnik stymulujący rozwój gospodarczy.

Działania:

1. Uwzględnianie w opracowaniach strategicznych dziedzictwa kulturowego, jako potencjału rozwojowego województwa (kontynuacja).
2. Promowanie i wspieranie finansowe działań, mających na celu poprawę atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej obiektów i obszarów o dużych walorach krajobrazowych (kontynuacja).
3. Promowanie i wspieranie działań, które w sposób szczególny uwzględniają wieś opolską jako wyróżnik na tle Śląska i całej Polski, jeśli chodzi o stopień zachowania historycznych układów ruralistycznych oraz kultywowanie obyczajowości, gwary i folkloru.

Priorytet II. Wstrzymanie procesu degradacji założeń pałacowo-parkowych.

Działania:

1. Dofinansowywanie opracowań studialnych i prac projektowych (kontynuacja).

2. Wspieranie kształtowania zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w celu pomocy właścicielom założeń pałacowo-parkowych, uwzględniającym interes społeczny w procesie rewaloryzacji i rewitalizacji tych zespołów (kontynuacja).

Priorytet III. Wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.

Działania:

1. Wspieranie działań władz, społeczności i organizacji lokalnych, zmierzających do powoływania parków kulturowych („Szlak polichromii brzeskich”; „Brzeska średniowieczna kamienica mieszczkańska”; „Szlak polichromii nyskich”; „Ostrówek” w Opolu; „Twierdza Nysa”; „Twierdza Koźle”; teren bitwy pod Byczyną; zespół parkowo-ruralistyczny w Pokoju; zespół Huty Kluczborskiej w Zagwizdzu, a także parki kulturowe na bazie kompleksów zabytków archeologicznych: „Jędrychowice”, „Włodzienin”, „Biała”, „Głogówek-Wójtowiec”, „Gierów”).
2. Wspieranie działań zmierzających do wpisania na listę Pomników Historii mostu żelaznego w Ozimku, Cmentarza Jenieckiego i Miejsca Pamięci w Łambinowicach, zespołu kościoła filialnego pw. św. Jakuba Apostoła w Małujowicach, zespołu staromiejskiego i fortyfikacji miejskich w Byczynie, parku w Pokoju, zespołu klasztoru pocysterskiego z otoczeniem oraz układem ruralistycznym w Jemielnicy, katedry Św. Krzyża w Opolu.
3. Zainicjowanie i wspieranie działań zmierzających do wpisania na listę światowego dziedzictwa UNESCO zespołu Góry Św. Anny – komponowanego krajobrazu kulturowo-przyrodniczego.

Priorytet IV. Wspieranie funkcjonowania istniejących szlaków turystycznych oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych szlaków, obejmujących charakterystyczne dla województwa zespoły i obiekty zabytkowe.

Działania:

1. Wspieranie istniejących szlaków przez dofinansowywanie ich promocji, rozbudowę oferty merytorycznej i infrastruktury turystycznej (kontynuacja).
2. Wspieranie inicjatyw na rzecz tworzenia nowych szlaków turystyczno-kulturowych (w tym proponowanych w niniejszym Programie szlaków: „Stolice książęce Śląska Opolskiego”, „Między Pomnikami Historii”, „Szlakiem polichromii Franza Sebastiniego”, „Szlakiem dzieł Josepha Fahnrotha”, „Szlakiem architektury Alexisa

Langer'a", „Szlakiem zegarów słonecznych województwa opolskiego”, „Grodziska księstwa nyskiego”, „Legenda św. Emeryka”).

3. Wspieranie inicjatyw na rzecz tworzenia archeologicznych szlaków turystycznych (kontynuacja).

Priorytet V. Wstrzymanie procesu degradacji oraz popularyzacja zabytków techniki.

Działania:

1. Wspieranie działań konserwatorskich służących zachowaniu zabytków techniki oraz zainicjowanie (w porozumieniu z OWKZ) programu inwentaryzacji i waloryzacji dziedzictwa techniki.
2. Inicjowanie i wspieranie popularyzacji zabytków techniki (publikacje, wystawy w ogólnodostępnych miejscach publicznych, wydarzenia plenerowe – w tym m.in. święto mostu i żeliwa w Ozimku, itp.).
3. Wspieranie inicjatyw promujących ginące zawody.
4. Wspieranie inicjatyw zmierzających do powołania Muzeum Odry na terenie województwa opolskiego.

CEL STRATEGICZNY III: ROZWÓJ INICJATYW ZWIĄZANYCH Z REGIONALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ

Priorytet I. Podnoszenie poziomu edukacji i wiedzy na temat regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Działania:

1. Wspieranie organizacyjne i finansowe szkoleń z zakresu wiedzy na temat regionalnego dziedzictwa kulturowego (kontynuacja).
2. Wspieranie organizacji wystaw, festynów, kiermaszów i innych imprez regionalnych (kontynuacja).
3. Wspieranie organizacji konkursów i warsztatów tematycznych, przybliżających i utrwalających tradycje lokalnych rzemiosł i folkloru (kontynuacja).
4. Wspieranie organizacji cyklicznych imprez promujących regionalne i lokalne dziedzictwo kulturowe (np. Europejskie Dni Dziedzictwa, Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków, Noc Muzeów, wydarzenia rocznicowe) - kontynuacja.
5. Popularyzacja i promocja wiedzy o zabytkach regionu przez wspieranie organizacji olimpiad i konkursów tematycznych wśród dzieci i młodzieży, pikników rodzinnych oraz wycieczek turystycznych z przewodnikiem (kontynuacja).

6. Wspieranie organizacyjne i finansowe konferencji, sesji popularno-naukowych, warsztatów popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym regionu i dających możliwość dyskusji o problematyce jego ochrony (kontynuacja).
7. Wspieranie wydawnictw informacyjnych i przewodników (kontynuacja).
8. Finansowanie publikacji oraz opracowań dotyczących zabytków (kontynuacja).
9. Dbanie o pamięć o wybitnych osobistościach regionu (kontynuacja).
10. Wsparcie inicjatywy utworzenia Ośrodka Myśli Patriotycznej (Opole lub Góra Św. Anny) – we współdziałaniu z IPN oraz organizacjami społecznymi i związkowymi.

Priorytet II. Współpraca z instytucjami i stowarzyszeniami działającymi na rzecz ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Działania:

1. Kontynuacja współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Oddziałem Terenowym Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Opolu oraz innymi instytucjami zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego.
2. Wspieranie działalności statutowej Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, inicjatyw społecznych opiekunów zabytków oraz prac w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego, podejmowanych przez stowarzyszenia i szkoły wyższe (kontynuacja).
3. Wystąpienie z inicjatywą utworzenia systemu szkoleń dla społecznych opiekunów zabytków (przy współdziałaniu WKZ).
4. Wystąpienie z inicjatywą organizowania szkoleń dla pracowników gmin, zajmujących się problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego (przy współdziałaniu WKZ).

Priorytet III. Współpraca między regionami, współpraca międzynarodowa.

Działania:

1. Kontynuacja wspólnych spotkań i warsztatów między społecznościami miast partnerskich.
2. Kontynuacja współpracy w ramach Czterostronnej partnerskiej sieci regionalnej między regionami partnerskimi: Nadrenią Palatynatem, Krajem Środkowoczeskim, Burgundią i Opolszczyzną, a także w ramach dwustronnego porozumienia z Burgundią.
3. Kontynuacja współpracy w ramach euroregionów Pradziad i Silesia.
4. Kontynuacja współpracy w ramach promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, między Województwem Opolskim a Krajem Ołmunieckim.

5. Kontynuacja współpracy z województwami: małopolskim, śląskim i dolnośląskim, dotyczącej wspólnych szlaków kulturowych.
6. Wspieranie promocji międzynarodowych szlaków kulturowych i ich lokalnych wariantów (np. Nyskiej drogi św. Jakuba, rowerowego Szlaku czarownic na pograniczu polsko-czeskim).
7. Kontynuacja wspierania i promocji polsko-czeskich spotkań muzealnych.
8. Zainicjowanie projektu promocji i ochrony dziedzictwa wielokulturowego na północnym przedpolu Bramy Morawskiej: „Brama Morawska – korytarz kultur – korytarz idei” (we współpracy z województwem śląskim oraz euroregionem Silesia).
9. Nawiązanie współpracy z województwem świętokrzyskim: zainicjowanie projektu promocji dziedzictwa kulturowego wokół szlaku turystyczno-pielgrzymkowego „Legenda św. Emeryka” Opole – Góra Św. Anny – Święty Krzyż.

Priorytet IV. Polityka informacyjna i promocyjna w zakresie opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Działania:

1. Inicjowanie i wspieranie współpracy z TV i Polskim Radiem na rzecz zwiększenia ilościowego i jakościowego treści, promujących regionalne i lokalne dziedzictwo kulturowe, w ramach misyjności mediów publicznych.
2. Inicjowanie i wspieranie konkursów na najlepszy produkt medialny (film, reportaż, artykuł, spot reklamowy itp.), promujący dziedzictwo kulturowe Opolszczyzny i budujący świadomość jego społecznego i kulturowego znaczenia.
3. Inicjowanie i wspieranie wysokiej jakościowo promocji dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny w Internecie.
4. Zainicjowanie i wsparcie opracowania oraz publikacji podręcznika lub materiałów edukacyjnych dla szkół w zakresie dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny.
5. Inicjowanie i wspieranie działań służących promocji i informacji nt. możliwości otrzymania wsparcia na ochronę i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego w ramach funduszy europejskich (szkolenia, spotkania informacyjne, foldery i ulotki informacyjne, spoty i informacje w mediach).

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU

Realizacja założeń programowych, określonych w rozdziale VII, może być prowadzona przy pomocy następującego instrumentarium:

- *instrumenty prawne* – wynikające z przepisów ustawowych (m.in.: wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, ustanawianie społecznych opiekunów zabytków, oznakowanie obiektów zabytkowych znakiem przewidzianym w ustawie, itp.),
- *instrumenty finansowe* (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością województwa, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością województwa, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- *instrumenty koordynacji* (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, organizacjami wyznaniowymi, oraz bezpośrednio z właścicielami zabytków),
- *instrumenty społeczne* (w sferze działania samorządu, m.in.: systemy szkoleń, doksztalcanie profesjonalne, interdyscyplinarny model pracy; w sferze budowania powiązań między władzami samorządowymi a społeczeństwem: system konsultacji i dyskusji publicznych, działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- *instrumenty kontrolne* (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w skali województwa, weryfikacja gminnych ewidencji zabytków).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji „Programu opieki nad zabytkami” wynika z art. 87 ust. 5 i 6 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z tym dokumentem Zarząd Województwa ma obowiązek sporządzania

sprawozdania ze stanu realizacji „Programu opieki nad zabytkami województwa opolskiego na lata 2016–2020” oraz przedstawiania go Sejmikowi Województwa w cyklu dwuletnim (*monitoring mid-term i monitoring ex post*). Następnie sprawozdania te powinny być przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Opolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, w celu ich wykorzystania przy realizacji i korekcie aktualnego, krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem monitoringu jest zebranie i analiza informacji dotyczących realizacji Programu na każdym etapie wdrażania. Proces monitorowania polega na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów Programu przez zdefiniowane w nim kierunki działań, na analizie zebranych danych i opracowaniu sprawozdań. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz podejmowania ewentualnych inicjatyw korygujących i propozycji zmian. Jednym z pomocnych narzędzi powinien być raport o stanie zabytków województwa, cyklicznie tworzony w oparciu o gminne ewidencje zabytków (aktualizowane ewidencje dostarczają podstawową wiedzę na temat sytuacji obiektów zabytkowych na terenie całego regionu).

Podział funkcji w procesie monitoringu powinien wyglądać następująco:

1. Podmiotem odpowiedzialnym za kontrolowanie realizacji Programu jest Zarząd Województwa Opolskiego.
2. Funkcję wykonawczą sprawuje Departament Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego.
3. Funkcję nadzorującą sprawuje Sejmik Województwa Opolskiego.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU

Fundusze na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego pochodzą ze środków publicznych (budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, dotacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, fundusze europejskie) oraz środków podmiotów prywatnych (osoby fizyczne, fundacje, osoby prawne, kościelne). Zasadniczo obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach i użytkownikach tych obiektów.

Na stronach internetowych ministerstw: Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.mkidn.gov.pl, Rolnictwa www.minrol.gov.pl i Rozwoju www.mr.gov.pl znajdują się wyczerpujące informacje na temat programów operacyjnych opracowanych na lata 2014-2020, umożliwiających dostęp do unijnych funduszy strukturalnych przeznaczonych na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego.

Działają programy operacyjne uruchomione przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, pozwalające na uzyskanie dofinansowania na realizację zadań publicznych z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

- program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich,
- program „Dziedzictwo Kulturowe” z sześcioma priorytetami:
 - ochrona zabytków,
 - wspieranie działań muzealnych,
 - kultura ludowa i tradycyjna,
 - ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
 - ochrona zabytków archeologicznych,
 - Miejsca Pamięci Narodowej,
- program „Kolekcje”, z priorytetem *Kolekcje muzealne*, którego celem jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej,
- inne programy, w których mogą się mieścić cele związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego, jak: program „Infrastruktura Kultury”, program „Promocja kultury polskiej za granicą” itd.

Strony www.funduszeuropejskie.gov.pl i www.interreg-central.eu dostarczają aktualnych informacji na temat europejskich funduszy strukturalnych i działających w ich ramach programów. W perspektywie programowej 2014-2020 obowiązują programy operacyjne, wśród których szczególne znaczenie dla zachowania dziedzictwa mogą mieć:

- **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020** (PO IiŚ), w którym jednym z celów tematycznych jest ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów, w tym także ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego (**PO IiŚ oś priorytetowa VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury**).
- **Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020** (PO IR), którego głównym celem jest pobudzenie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki w Polsce za pomocą zwiększenia nakładów prywatnych na rozwój i badania (zwłaszcza w ramach **osi priorytetowej IV: Zwiększenie potencjału naukowo-badawczego**).

- **Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020** (PO PC), kierowany w stronę technologii informacyjno-komunikacyjnej, przede wszystkim do tworzenia sieci szerokopasmowych i rozwoju e- usług publicznych (zwłaszcza **oś priorytetowa II: E-administracja i otwarty rząd** oraz **oś priorytetowa III: Cyfrowe kompetencje społeczeństwa**).
- **Regionalne Programy Operacyjne** (RPO), których głównym celem jest zwiększenie konkurencyjności regionów oraz poprawa jakości życia ich mieszkańców, poprzez wykorzystanie potencjałów regionalnych i niwelowanie barier rozwojowych, w oparciu o strategię rozwoju województw, z naciskiem na regionalne strategię inteligentnej specjalizacji.
- **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**, skoncentrowanym m.in. na poprawie konkurencyjności rolnictwa, zrównoważonym zarządzaniu zasobami naturalnymi i działaniu w dziedzinie klimatu oraz poprawie jakości życia mieszkańców na obszarach wiejskich.
- **Program Operacyjny RYBY 2014-2020**, którego cele to m.in. podnoszenie konkurencyjności sektora rybołówstwa, akwakultury oraz ochrony środowiska naturalnego (zwłaszcza **Priorytet 1: Wspieranie akwakultury zrównoważonej środowiskowo, zasobooszczędnej, innowacyjnej, konkurencyjnej i opartej na wiedzy**).
- Programy operacyjne Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, w tym przede wszystkim program **Interreg Va, Republika Czeska – Polska (wersja 4 – luty 2016 r.)**, skierowany m.in. na wykorzystanie oraz poprawę dostępności atrakcji kulturowych i przyrodniczych pogranicza polsko-czeskiego, wspólną promocję walorów regionu, wsparcie współpracy między instytucjami publicznymi, lokalnymi społecznościami i sektorów pozarządowych m.in. w dziedzinie kultury, edukacji, planowania przestrzennego.

Podstawowe programy zapewniające wsparcie w obszarze opieki nad zabytkami to: **Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020** oraz **Program operacyjny Interreg Va, Republika Czeska – Polska**.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014–2020 jest realizowany przy zaangażowaniu łącznie 944 697 792 euro. W ramach poddziałań **5.3.1**

(Dziedzictwo kulturowe i kultura), 5.3.2 (Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych) oraz 5.3.3. (Dziedzictwo kulturowe i kultura w Aglomeracji Opolskiej)

obowiązuje konkursowy tryb przyznawania dotacji. Beneficjentami mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- instytucje kultury,
- jednostki sektora finansów publicznych,
- przedsiębiorstwa – rozumiane jako podmioty (w tym spółki prawa handlowego), wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada województwa opolskiego, powiat, gmina. Miasto, związek międzygminny lub Skarb Państwa lub podmioty wybrane w trybie przepisów Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, wykonujące usługi publiczne w obszarze objętym wsparciem w ramach działania na podstawie odrębnej, obowiązującej umowy, zawartej z jednostką samorządu terytorialnego (również na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego).

Podmiotem odpowiedzialnym za przeprowadzenie naboru, ocenę wniosków oraz przyjmowanie protestów jest Instytucja Zarządzająca RPO WO 2014-2020.

Obowiązują następujące limity i ograniczenia:

1. Maksymalna wartość projektu nie może przekroczyć 5 mln euro.
2. W zakresie projektów dotyczących obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii lub zlokalizowanych na obszarach objętych wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub położonych na obszarach uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii – koszty całkowite projektu nie mogą przekroczyć 2 mln euro.
3. W ramach projektów mieszczących się w zakresie obszarów tematycznych:
 - a) projekty dotyczące konserwacji, restauracji, rewaloryzacji zabytków drewnianych (zarówno nieruchomych, jak i ruchomych),
 - b) projekty dotyczące rozwoju czytelnictwa w miastach wojewódzkich,
 - c) projekty dotyczące rozwoju sztuki współczesnej w miastach wojewódzkich,

- d) projekty dotyczące konserwacji, restauracji, rewaloryzacji, adaptacji na cele kulturalne oraz zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych i nieruchomych zabytków techniki, koszty całkowite projektu nie mogą przekroczyć 2 mln euro.
4. W trakcie oceny projektów brane będą pod uwagę aspekty związane z przystosowaniem do zmian klimatycznych, w tym osiągnięcia najlepszych efektów środowiskowych.
 5. Dopuszcza się inwestycje infrastrukturalne mające na celu niezbędne dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych, w tym edukacyjnych.
 6. W projektach musi zostać wykazane zrównoważenie finansowe, trwałość ich finansowania w okresie eksploatacyjnym, z uwzględnieniem prognoz dotyczących popytu oraz przychodów generowanych przez bezpośrednich użytkowników, a także z uwzględnieniem środków własnych beneficjenta, oraz subwencji ze strony właściwych podmiotów.
 7. Projekty powinny dostarczyć wymierne i długofalowe korzyści społeczno-gospodarcze, w szczególności tworzenie nowych miejsc pracy, poprzez zwiększenie potencjału turystycznego.
 8. Przedsięwzięcia wspierające zrównoważoną turystykę, kulturę i dziedzictwo naturalne powinny stanowić część terytorialnej strategii dla konkretnych obszarów.
 9. W ramach działania nie będą finansowane projekty dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, takich jak wystawy, festiwale.
 10. Wsparcie nie zostanie udzielone na projekty dotyczące budowy od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej.

Wysokość środków wsparcia w ramach działania 5.3. RPO WO przewidziano na 17 600 000 Euro.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) przewiduje możliwość wsparcia operacji „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego” w ramach Priorytetu 6. Promowanie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, działanie: Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, poddziałanie 7.6 (Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące

powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej).

O wsparcie w tym zakresie mogą się ubiegać gminy lub instytucje kultury, dla których organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego i obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Ponadto pomoc może zostać przyznana jeżeli operacja:

- realizowana będzie w miejscowości należącej do
 - gminy wiejskiej, lub
 - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
 - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
- będzie ogólnodostępna, w tym dla osób niepełnosprawnych,
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, lub lokalną strategią rozwoju gminy, lub planem rozwoju miejscowości,
- spełnia wymagania z obowiązujących przepisów prawa które mają zastosowanie do tej operacji,
- realizowana będzie na nieruchomości będącej własnością wnioskodawcy, lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem,
- składana jest przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST i została zaakceptowana przez tę jednostkę,
- dotyczy obiektu wpisanego do rejestru lub ewidencji zabytków.

Wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 500 000 PLN na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania na zakres dotyczący budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej. Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu. Wymagany krajowy wkład środków publicznych w wysokości 36,37% kosztów

kwifikowanych, pochodzi ze środków własnych beneficjenta. W ramach operacji wartość całkowitego kwalifikowalnego kosztu nie może przekroczyć 1 000 000 euro.

Limit środków przeznaczonych na realizację operacji w powyższym zakresie dla Województwa Opolskiego wynosi 1 642 386 euro.

W ramach działania **Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER** również możliwe będzie wsparcie zadań związanych z ochroną zabytków, jednak szczegóły ubiegania się o pomoc zostaną opisane w Lokalnych Strategiach Rozwoju realizowanych przez Lokalne Grupy Działania funkcjonujące na terenie województwa opolskiego. Aktualna baza teled adresowa LGD znajduje się na stronie internetowej www.opolskie.pl w zakładce PROW.

Program operacyjny **Interreg Va, Republika Czeska – Polska** przewiduje możliwości wspierania przedsięwzięć trans granicznych w ramach **Osi priorytetowej 2: Rozwój potencjału przyrodniczego i kulturowego na rzecz wspierania zatrudnienia**, w powiązaniu z celem tematycznym, zakładającym promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników, co łączy się z wysoką stopą zarejestrowanego bezrobocia, z którym to problemem boryka się przeważająca część obszaru Programu z jednej strony oraz z niewykorzystanym potencjałem, który stanowi bogactwo przyrodnicze i kulturalne tego regionu, z drugiej strony. Efektem interwencji Programu, którą będzie stanowić kompleks działań ukierunkowanych zarówno na rozwój zasobów przyrodniczych i kulturowych, jak i na ich udostępnienie i promocję, będzie zwiększenie atrakcyjności promowanego obszaru dla odwiedzających, co przyczyni się do powstania nowych miejsc pracy w turystyce i powiązanych branżach. Wsparcie tych działań tworzy ponadto warunki dla inicjatywy „Polityka przemysłowa w erze globalizacji” ze Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się pośrednio w ten sposób do jej realizacji. Chodzi o pośredni wkład w zwiększenie konkurencyjności turystyki za pomocą odnowy zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz zwiększenia ich dostępności. Przewiduje się, że inwestycje te przyczynią się następnie do wzrostu zatrudnienia w branży turystycznej, co będzie sygnałem zwiększenia jej konkurencyjności.

W ramach Osi priorytetowej 2 wspierane są następujące działania:

- zachowanie i odnowa atrakcji kulturowych i przyrodniczych, ukierunkowane na ich wykorzystanie dla zrównoważonego rozwoju wspólnego pogranicza,
- wspieranie wykorzystania niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

- działania w zakresie infrastruktury w celu transgranicznego udostępnienia i wykorzystania kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa regionu przygranicznego,
- wspólne działania informacyjne, marketingowe i promocyjne w dziedzinie wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych,
- ewaluacje, opracowania studyjne, strategie, plany zmierzające do wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych.

Beneficjentami dotacji mogą być:

- władze publiczne, ich związki i stowarzyszenia,
- organizacje powołane przez władze publiczne,
- organizacje pozarządowe,
- Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej,
- Kościoły i związki wyznaniowe,
- stowarzyszenia i związki działające w obszarze turystyki.

Oprócz europejskich funduszy strukturalnych, istnieje możliwość skorzystania z dotacji Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (informacje dostępne na stronie www.eog.gov.pl), które od lat aktywnie wspierają działania z zakresu ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz infrastruktury kultury.

Ochrona dziedzictwa kulturowego może być również realizowana z funduszy krajowych, np. ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, z których możliwe jest dofinansowanie prac konserwatorskich przy zabytkowych układach parkowych, parkowo-wodnych i ogrodowych.

Środki samorządowe z budżetu województwa opolskiego oraz budżetów gmin i powiatów. Ze środków województwa mogą być udzielane dotacje celowe na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze województwa opolskiego, posiadającym istotne znaczenie kulturowe. O dotację taką może się ubiegać osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku. Zarząd Województwa Opolskiego w corocznym ogłoszeniu podaje wysokość środków finansowych przeznaczonych na dotacje, terminy składania wniosków

oraz ich rozpatrzenia. Samorządy lokalne również mają możliwość dofinansowywania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych na swoim terenie, które nie stanowią ich własności.

Źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być również **środki pozyskane od firm, fundacji, stowarzyszeń lub osób prywatnych.**

XI. REALIZACJA PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW W LATACH 2016-2019

Do zadań własnych samorządu województwa należą zadania o charakterze wojewódzkim, określone ustawami, m.in. zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 14, ust 1, pkt.2 Ustawy z dnia 5 sierpnia 1998 r. o samorządzie województwa), a szczegółowo określają je zapisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W latach obowiązywania niniejszego Programu Samorząd Województwa Opolskiego realizować będzie zadania z zakresu szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego, w postaci następujących działań:

- monitoringu „Programu opieki nad zabytkami województwa opolskiego”, w szczególności sporządzenia dwóch dokumentów podsumowujących ich realizację: w 2016 r. końcowego sprawozdania z realizacji „POnZWO na lata 2011-2014” oraz w 2018 r. sprawozdania z realizacji I etapu „POnZWO na lata 2016-2019”, za lata 2016-2017,
- udzielania dotacji celowych na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze województwa opolskiego, w ramach corocznie ogłaszanego przez Zarząd Województwa Opolskiego konkursu. Środki finansowe (ustalane każdorazowo przez uchwałę budżetową) przyznawane będą w kolejności zadań priorytetowych,
- finansowania prac remontowych, konserwatorskich oraz dokumentacyjnych przy zabytkach będących własnością Województwa Opolskiego (por. rozdz. V.5 i V.6), a także starania o pozyskiwanie środków zewnętrznych na te prace,
- współorganizacji konferencji i spotkań poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym zachowania dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej, a

także zagadnieniom związanym z przeciwdziałaniem przestępczości przeciw dobrom kultury;

- współfinansowania folderów i informatorów promujących zabytki i turystykę,
- kontynuacji projektów współpracy z europejskimi regionami partnerskimi (np. w ramach Europejskiego Ugrupowania Wspólnoty Terytorialnej TRITIA),
- współorganizacji lub organizacji Opolskich Dni Dziedzictwa w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa oraz innych imprez (kulturalnych, turystycznych) promujących ochronę dziedzictwa kulturowego regionu.

W dokumencie „Szczegółowy opis osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020. Zakres: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, wersja nr 10” (przyjętym przez Zarząd Województwa Opolskiego uchwałą nr 1781/2016 z dnia 8 marca 2016 r.), określono cel **działania 5.3. (poddziałania: 5.3.1 Dziedzictwo kulturowe i kultura; 5.3.2 Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych; 5.3.3 Dziedzictwo kulturowe i kultura w Aglomeracji Opolskiej)**. Jest nim **zwiększona dostępność zasobów kulturowych regionu (cel szczegółowy 3)**.

Według ww. dokumentu, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego priorytetowy charakter mają następujące działania:

- 1) przebudowa, remont, zakup wyposażenia dla obiektów kultury, służące podwyższeniu standardu technicznego, w tym dostosowaniu do wymogów bezpieczeństwa wynikających z aktualnych przepisów prawa, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełno sprawnościami,
- 2) odbudowa, przebudowa, konserwacja, remont lub wyposażenie obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dziedzictwa naturalnego, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami,
- 3) budowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz zagospodarowania terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego lub naturalnego, dostosowanie tych obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jedynie jako element uzupełniający projektu,
- 4) przebudowa lub remont budynków wraz z wyposażeniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów oraz ich zabezpieczenia,
- 5) konserwacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych,
- 6) działania edukacyjne, informacyjne jako integralny element projektu,

7) działania dotyczące wykorzystania, rozwoju aplikacji i usług teleinformatycznych związanych z kulturą i turystyką jako integralny element projektu.

Beneficjentami projektów mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- instytucje kultury,
- jednostki sektora finansów publicznych,
- przedsiębiorstwa – rozumiane jako podmioty (w tym spółki prawa handlowego), wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada województwa opolskiego, powiat, gmina. Miasto, związek międzygminny lub Skarb Państwa lub podmioty wybrane w trybie przepisów Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, wykonujące usługi publiczne w obszarze objętym wsparciem w ramach działania na podstawie odrębnej, obowiązującej umowy, zawartej z jednostką samorządu terytorialnego (również na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego).